

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Új folyam 140. szám

2023. 4. szám

tartalom

igehirdetés

Rostáné Piri Magda: Hol van Isten? / 1

tanulmányok

Weltler Gábor: „Jöjj, hogyha bűnöm éget...”

Gondolatok bűnről, bűnbánatról, bűnbocsánatról 2. rész / 6

Szakács Tamás: A simul iustus et peccator paradoxonja 2. rész / 14

Isó Gergely: Radvánszky Albert és az Ordass-per / 21

Isó Dorottya: Luther házassága levelei tükrében / 26

misszió, pasztoráció

Horváth Szilárd: Búzaszem: a szívből született iskola / 35

Képek az iskola életéből / 43

Tartalmi összesítők / 44

keresztyén igazság

Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 140. szám – 2023. 4. szám

Felelős szerkesztő: Isó Dorottya, e-mail: isodorottya66@gmail.com

A szerkesztőbizottság tagjai: Isó Dorottya, Iltzés János, Jankovits Béla,
Kovács László, Tubán József, Weltler Gábor

Észrevételeiket, hozzászólásaikat örömmel fogadjuk, kérjük, hogy a felelős szerkesztő e-mail címére küldjék.

Olvasószerkesztő: Iltzés Dániel

Tördelőszerkesztő: Dénes Tamás

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadó: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 2. www.ordass.hu

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szathmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Hol van Isten?

„Íme, a szűz fogan méhében, és fiút szül, és Immánuélnak nevezik majd” – ami azt jelenti: Velünk az Isten. Mt 1,23

Hol van Isten? A karácsonyi válasz erre a nagyon mély és eleven kérdésre: Isten velünk van.

Hol van Isten? Ez olyan egyetemes kérdés, ami keresztyének és nem keresztyének szívében is megjelenik. Feltesszük, feltesszük a kérdést újra és újra, amikor valamilyen nehézségbe, nyomorúságba kerülünk, és nem látjuk, nem tapasztaljuk Istent.

Hol van Isten? Ott feszül a kérdés azoknak a szívében, akik vágnak Isten után, de még nem találkoztak vele, keresik őt, érdeklődnek, de érzik, hogy még nem érkezett el számukra az az idő, az az alkalom, amikor felragyog előttük Isten szeretetének a valósága. Lehet, hogy más-ként, de megfogalmazódik ez a kérdés azoknak az ajkán is, akik azt mondják, hogy nincs Isten, akik akár ellenségesek a keresztyénséggel, akár teljesen őszintén csak keresnek. Ránéznek a világ nehézségeire, küzdelmeire, borzalmaira, a szenvedésekre, és azt kérdezik tőlünk, keresztyénektől: hol van Isten? Ha lenne Isten, mindez nem így lenne!

Hol van Isten? A karácsony megingathatatlan válasza erre a kérdésre, hogy Isten velünk van, mert Isten emberré lett. A nagy titok, hogy a Teremtő, a Mindenható, az élő és szent Isten, aki létre hívta a világot, egyszer csak Jézus Krisztusban emberré lett. Magára öltötte az emberi természetet, az emberi testet! A mindenható Isten részévé lett saját teremtésének, emberré lett, belépett ebbe a világba. Otthagyta a mennyi dicsőséget, magasságot és szépséget, hogy részese legyen annak, amit mi átélünk.

A karácsony megingathatatlan válasza erre a kérdésre, hogy Isten velünk van, mert Isten emberré lett.

Hol van Isten? Nem távolról szemléli a mi Istenünk ezt a világot, hanem belépett ebbe a

világba ennek minden konfliktusával, gyilkos borzalmával, éhezéssel és pazarlással, gyermek-halállal és hatalmaskodással, környezetpusztítással, járvánnyal és háborúval együtt. Egy olyan Istenben hiszünk, aki nem tartja magától távol a nyomorúságot. Hol van Isten? Egy olyan Istent hiszünk, aki nem zárja el magát kerítések vagy rácsok mögé a saját otthonába, aki nem fordul el a bajtól és a szükségtől. Mi egy olyan tökéletes és szent Istenben hiszünk, aki ugyanakkor egészen valóságosan ugyanazokon az utakon jár, ahol mi járunk, és azokat az eseményeket éli át a saját életében, amit mi élünk át. Ez a testet öltésnek a hihetetlen titka, csodája, ez a karácsonyi örömhír: megtörtént! Eljött Krisztusban. Isten velünk van. Isten leszállt a mennyből.

Hogyan ragadhatjuk ezt meg személyes életünk valóságában?

Arra hívlak benneteket, testvéreim, tekintsetek most az életekben egy olyan helyzetre, területre, ahol elesettek vagytok, ahol megoldatlanság van, ahol kívánjátok, szomjazzátok, várjátok az isteni eljövételt, Isten erejének, jelenlétének a megmutatkozását. Mit jelent erre a

helyzetre nézve, hogy Isten velünk van? Arról szeretnék beszélni, hogyan ragadhatjuk meg a „velünk az Isten” valóságát akkor, amikor valami sötét és nehéz. Hogyan várakozunk Krisztus követőjeként? Az alapige egy Krisztus előtt mintegy hétszáz évvel született ézsaiási prófécia (Ézs 7,14: „Íme, egy fiatal nő, aki most várandós, fiút fog szülni, és Immánuélnak nevezi majd el.”). Ezt a régi próféciaát idézi Máté evangélista, és azt mondja: Jézus Krisztusban mindez beteljesedett. Három kifejezés alapján szeretnék rátekinteni arra, hogyan várakozunk. Ez a három kifejezés: „Íme”, „a szűz fogan”, és „Immánuéln”.

Íme

Ez a kicsiny szócska arról beszél, hogy amikor várakozunk, akkor tudjuk, hogy Istennél van az idő. Ez a jelentéktelen kis szó, „íme”, szinte csak „töltelékkifejezés”. A Szentírásban nagyon sokszor megjelenik ez a szó, általában olyankor, amikor Isten egyszer csak elkezd valamit cselekedni. Isten megérkező, megjelenő, belépő, elinduló cselekvésére mutat sokszor ez a szócska: „Íme!” Mintha azt mondaná: Figyeld, lásd, nézd, most történik valami! Amikor Isten népének közössége bajban, küzdelemben, szégyenben van, és egyszer csak felhangzik az Ószövetségben egy próféta ajkáról, hogy „íme!” – ilyenkor a zárt ajtó megnyílik, a sötétségben feldereng a világosság, az áthatolhatatlannak tűnő felhőn átragyog a nap, és az események mozgásba lendülnek. Cselekvés, történés indul. Az „íme” arról beszél, hogy Isten egyszer csak a maga idejében elindítja, mozgásba hozza azt, amire várunk. Nem mi indítjuk el!

Nézzük József helyzetét! Amikor rájön, hogy jegyese, Mária gyermeket vár, bizonyára bezárul felette az ég. Ez sötétség, szégyen, botrány! Bármennyire is azt olvassuk Józsefről, hogy istenfélő, igaz ember volt – azért ezt a történetet neki is nehéz befogadni! Titokban akarja elbocsátani Máriát. Meg akarja őt óvni a szégyentől, sőt a megkövezéstől, hiszen az ószövetségi törvények szerint a házasságtörésért ez járt. Az ehhez kapcsolódó mély belső vívódás nyilván nem egy-két órát jelentett József életében. Kűszködött a sötétségben, gyötrődött ebben az iszonyú nehéz helyzetben. Nyilván imádkozott is. Azt olvassuk, hogy mindezt végiggondolta magában. Talán még azt is megkérdezte: Istenem, hol vagy te, mi ez, ami történik velem? És akkor, íme, az Úr angyala megjelent neki álmában. Íme! Akkor belépett Isten, örömhírt hozott, feloldást és perspektívát adott, a legjobb időben.

Az igehirdetés elején azt kértem, találjatok valamit, amiben várjátok Isten eljövételét, a „velünk az Isten” örömhírét. Tudom jól, mennyire nehéz egy olyan Istenben hinnünk, vagy nagyon nehéz, szorongató helyzetben egy olyan Istenre türelemmel és bizalommal várunk, aki egyszer csak talán, íme, megjelenik. Két oka is van annak, miért olyan alapvetően nehéz nekünk a várakozás. Neveltetésünk során mindvégig azt tanuljuk, és egy olyan világban élünk, ami arra tanít, hogy a dolgokat nekünk kell megoldani, kézben tartani. Minden és mindenki ezt diktálja. Az az ember, aki csak vár, az erőtlen, gyenge, tehetetlen. Persze az élet sok területén igaz az, hogy kézbe kell venni dolgokat, és meg kell oldani, de vannak helyzetek, amelyeket nem lehet. Meg kellene oldani, de lehetetlen, nem tudsz mit tenni, nem áll hatalmadban megoldani. Ez az

a pont, amikor az embernek nagyon nehéz várni. Másrészt azért is nagyon nehéz Istenre várni, mert folyton ott ólálkodik a szívünkben a kétely: vajon tényleg megbízható Isten? Tényleg el fog jönni ez az „íme” abban, amiben én várom őt? Meddig várjak? Meddig várjak rá, és mi lesz, ha hiába várok?

Mindkét nehézség mélyén az áll, hogy úgy képzeljük el a világot és benne a saját életünket, hogy ha van is Isten, ő valahol kívül van, messze, távol a mindennapi eseményektől. Az életünket, társadalmunkat meghatározó modern világkép kitessékelte Istent a mindennapokból. Még akkor is kitessékelte Istent a képzeletünk, a gondolkodásmódunk mindennapjaiból, ha keresztyénként egyébként azt valljuk, hogy velünk van. Kintre, távolra helyezük őt. Bensőnkben, ahogyan a dolgokat megítéljük, nem úgy látjuk a világunkat, hogy minden utcasarcon, minden helyzetben, minden találkozásban, minden természeti jelenségben, a másik ember minden rezdülésében ott van Isten. Ez az igazság még akkor is, ha mi nem így képzeljük el ezt a világot! Szerintünk Isten a világon kívül, a mennyei magasságban van. Aki hisz benne, hisz benne, aki nem hisz benne, nem, hisz benne – de nem tényező életünk közepén! Megfosztottuk ezt a világot Istentől, és csodálkozunk, hogy egyedül vagyunk benne.

Mi történe, ha egy pillanatra másként néznénk ezt? Vajon tényleg sikerült Istent kitessékelnünk a világból, mert annyira nincs szükség rá? Vagy lehet, hogy Isten ugyanúgy itt van, mint ahogyan a bibliai korok embere látta, mert az ő képzelete más volt, csak annyi történt, hogy mi hittük el, hogy amiről vagy akiről nem veszünk tudomást, az nincs is? Vajon tényleg nincsenek Istennek csodái, jelei, belépései ebbe a világba, vagy csak mi nem tudunk várni, és nekünk nincs bizalmunk, nincsenek készségeink, képességeink, hogy meglássuk ezt? Ha Isten valóban emberré lett, akkor nem arról van szó, hogy Isten kívül lenne a világon, hanem arról, hogy az ember lett megfosztva attól a képességtől, értelem-től, képzelettől, amely képes volt megragadni, hogy Isten gazdagon jelen van világunkban. Mikor azt mondom, hogy Istennél van az idő, és akármiben várakozunk rá, íme, egyszer csak eljön, és mozgásba lendülnek a dolgok – az arra épül, hogy Isten jelen van ebben a világban.

Megfosztottuk ezt a világot Istentől,
és csodálkozunk, hogy egyedül vagyunk benne.

A szűz fogan méhében

Istennek nincsenek korlátai. „Íme, a szűz fogan méhében, és fiút szül”. Azt mondom, ez képtelenség. Én is azt mondom: igen, ez képtelenség; de nagyon fontos: nem csak ma képtelenség, hanem akkor is az volt, amikor történt. Van a mai kor emberében egy fajta távolságtartás: azok más idők voltak, biblikus, mitikus, csodákkal teli idők, vagy talán meg sem történt, de mégis, akkoriban ez befogadhatóbb, hihetőbb volt. De kérlek titeket, testvéreim, értsétek meg: az, hogy a szűz fogan méhében, akkor cseppet sem volt könnyebben elfogadható, mint ma! Egyrészt nem nagyon történtek Izraelben csodák akkoriban, nem igaz, hogy egy csodákkal teli idő lett volna. Az, hogy a szűz fogan a Szentlélektől, ugyanúgy befogadhatatlan volt, mintha ma történe.

József pontosan tudta, hogyan fogan egy gyermek. Ha számára természetes lett volna, hogy a Szentlélektől fogannak a szüzek, akkor valószínűleg nem akarta volna elbocsátani Máriát. Ez akkor sem volt elképzelhető, mint ahogy ma sem az. Annak, hogy József mégis elfogadta ezt a magyarázatot, egyetlen oka volt: „[...] íme, az Úr angyala megjelent neki álmában” (Mt 1,20). Ez nem az a fajta éjszakai álom volt, amire reggel felébredve alig-alig emlékszik az ember, vagy ami napközben egy emlékképként hirtelen bevillan. De még csak nem is az az álom, amire pontosan emlékszünk. Az Úr angyalának álombeli megjelenése olyan bizonyossággal járta át Józsefet, hogy nemcsak igaznak fogadta el az üzenetet, hanem feleségül vette Máriát, és elhitte, hogy a születendő fiú valóban a Szentlélektől fogant, és nem más, mint az, aki által Isten szabadulást szerez az ő népének. Ezért lett a neve Jézus, Szabadító a bűnből.

Amikor Istenre várunk, hogy belépjen a saját történeteinkbe, ahol az ő közbelépését, eljövését szomjazzuk, akkor a képzeletünket meghaladó dologra várunk. Ézsaiás próféta leírta (7,14), hogy „[í]me, egy fiatal nő, aki most várandós, fiút fog szülni, és Immánuélnak nevezi majd el”, de ezt az ígét a zsidóság nem tekintette úgy, hogy ez a Messiásról szól. Máté evangélista az első, aki Jézus születése történetének lejegyzése során visszanéz az Ószövetségre, és felismeri ennek a próféciának a beteljesedését. De a zsidóságban nem volt ott ez a várakozás! Tudták, hogy el fog jönni Isten uralma a Messiásban, el fog jönni egy uralkodó, de nem tudták pontosan, hogyan. Isten egyszer csak oly módon készíti el ezt a történetet, ahogy senki nem gondolta. Mintha Isten gyönyörködne abban, hogy úgy bontakoztatja ki a terveit, ahogy azt mi nem gondolnánk, és ahogy senki sem tudja kitalálni. Pedig valószínűleg arra nézve, amiben várjuk Isten szabadítását, eljövetelét, nekünk megvan a magunk forgatókönyve, hogyan kellene annak megtörténnie. Pál apostol azonban azt vallja a korinthusi levélben egy helyen Jézusról, az evangéliumról, Krisztus eljöveteléről (1Kor 2,9): „»Amit szem nem látott, fül nem hallott, és ember szíve meg sem sejtett, azt készítette el Isten az őt szeretőknak.«” Máshol pedig így magasztalja Istent (Ef 3,20–21): „Aki pedig mindent megtehet sokkal bőségesebben, mint ahogy mi kérjük vagy gondoljuk, a bennünk munkálkodó erő szerint: azé a dicsőség az egyházban Krisztus Jézus által nemzedékről nemzedékre, örökkön-örökké. Ámen.”

Sokkal bőségesebben, egészen másképpen! Ez két dolgot jelenthet annak, aki várakozik Isten eljövetelére. Az egyik, hogy elképzelni sem tudom, hogyan jelenik meg, hogy lép be abba, amiben várom őt. Nagy valószínűség szerint meglepetésszerű lesz, nem olyan, ahogyan én elgondoltam. Nem úgy fog eljönni, ahogy korábban tapasztaltam. Nem úgy fog eljönni, ahogyan

esetleg hasonló helyzetben valaki másnak az életében eljött. Isten szereti az újat, szereti a kiszámíthatatlant, nem unalmas, nem önmagát ismétlő, szereti a változatosságot. Gyönyörködik benne, mert Isten nem kiismerhető, nem megszelídíthető, nem kiszámítható. Ő Isten, az élő Isten! Másképp jön.

Sokkal bőségesebben, egészen másképpen!

Amikor Isten eljön, másként akár, mint ahogy várod vagy elképzeled, akkor ő jót hoz, jót ad, teljeset és tökéletest. Lehet, hogy nem látjuk még, lehet, hogy másképpen vártuk, de szeretetével jön felénk az Úr.

Immánuél – velünk az Isten

Két dolgról beszéltem a várakozással kapcsolatban: egyrészt az időkről, amikor ő mozgásba hozza a dolgokat, másrészt pedig arról, hogy legyünk készek arra, hogy amikor érkezik, akkor minden képzeletünket felülmúlja. De miért tenné ezt Isten? Hogyan születhet meg bennem a bizalom, hogy ez tényleg így lesz? Mi a bizonyosság arra, mire hagyatkozhatom, hogy mindez tényleg megtörténik?

A bizonyosság abban van, hogy Jézus Krisztus eljövételében, életében, kereszthalálában, feltámadásában Isten azt hirdeti: nem ellened, hanem érted van. Nem közömbös irántad, mert veled van. Az egész teremtett világgal van, és ebben te is benne vagy, mint az ő teremtménye. Ezért is ily módon örömhír a karácsonyi üzenet: „Immánuél, velünk az Isten.” Újra és újra, egyre mélyebben meg kell ezt ragadnunk a szívünkben, mert szívünk minden bizonytalansága, félelme, hidegsége ellenére ő azt hirdeti: veled vagyok, szeretlek, ismerlek, kezemben tartom az életedet, mert kezemben tartom az egész világ életét.

Isten azt hirdeti: *nem ellened, hanem érted van.*

Nagyon nehéz ezt igazán és mélyen megragadni! Ott van a kétely: lehet, hogy Isten az egész világgal van, de hogy engem szeret-e, az én életemben eljön-e az „íme”, eljön-e a minden képzeletet felülmúló megoldás, azt nem tudom. Azért nem tudod, mert a szíved hazudik. A szíved hazudik, amikor azt mondja neked, hogy Isten azért és akkor van veled, amikor te jól bízol benne. A szíved hazudik és becsap, mert azt mondja, hogy Isten akkor van veled, ha te mindent jól teszel. És tudod, hogy nem teszel mindent jól. A szíved becsap, mert azt mondja neked, hogy Isten akkor lesz majd veled biztosan, ha már nem lesznek vétkeid, ha nem leszel soha irigy, féltékeny, ha nem viszálykods soha. De ez nem így van! Isten a Fiúban van veled. Isten a szűztől született Jézusban van veled. Isten Jézusért van veled, nem azért, mert jól bízol. Nem bízol jól. Nem azért, mert jól csinálod a dolgokat. Nem csinálod jól a dolgokat. Nem azért, mert nincsenek vétkeid. Vannak vétkeid, de Isten Jézusban és Jézusért veled van. Immánuél!

Tudjuk ezt értelemmel, de a szívünkben egy másik törvény munkál: akkor hiszem, hogy Isten velem van, ha jól mennek körülöttem a dolgok. Pedig a legcsodálatosabb üzenet az, hogy Isten velem van, veled van. Jézus neve, amikor megszületik: „Immánuél, velünk az Isten.” Máté evangéliumának utolsó fejezetében, amikor Jézus feltámadása után kiküldi a tanítványokat, hogy menjenek el szerte a világba és hirdessék az evangéliumot, azt mondja (Mt 28,20): „én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.” Első fejezet: velünk van. Utolsó fejezet: velünk van. Mi van középen? Jézus a kereszten, halálában felkiált (Mt 27,46): „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” Nincs vele az Isten! Az Immánuéllal, a „Velünk az Istennel” nincs vele Isten. Miért? Azért, mert Jézus elhordozza mindazt, ami minket elválaszt tőle. A szíved kételyei, a bizalmatlanságod, a bűneid, a jó teljesítményeid, mindaz, amit felépítesz, hogy elég jó légy Istennél, vagy mindaz, amiről tudod, hogy bűnként elválaszt tőle, ott van Jézussal, ott van Jézuson. Elhagyja Jézus Krisztust az Atya, rá helyezi minden ítéletét, hogy te pontosan tudd: nem magadért, hanem Jézusért veled az Isten! Ámen.

„Jöjj, hogyha bűnöm éget...”* Gondolatok bűnről, bűnbánatról, bűnbocsánatról 2. rész

Bevezetés

József Attila jól ismert versének néhány sora helyes kiindulópont lehet számunkra, amikor a bűn kérdésével foglalkozunk. A költő, aki korábban úgy hallgatta a bűnről szóló tanítást, mint a meséket, végül maga is rádöbbsent:

„Én nem tudtam, hogy annyi szörnyűség
barlangja szívem. Azt hittem, mamája
ringatja úgy elalvó gyermekét,
ahogy dobogva álmait kínálja.

Most már tudom. E rebbentő igazság
nagy fényében *az eredendő gaszág*
szivemben, mint ravatal, feketül.” (Kiemelés – W. G.)¹

A bűn fogalma hitvallási irataink tükrében

A reformátori tanítás vizsgálata előtt vessünk egy pillantást az Úr utolsó prófétájának szolgálatára, mely témánk szempontjából is releváns motívumokat tartalmaz. Keresztelő János igehirdetésének központi gondolata a megtérésre hívó szó: „Térjete meg, mert elközelített a mennyek országa!” (Mt 3,2) Amikor pedig Jánost fogságba vetették, az evangéliumi tudósítások szerint maga Jézus kezdett így prédikálni (Mt 4,17). A megtérésre használt eredeti görög kifejezés a μετανοια (metanoia), amely az értelem, a gondolkodás megváltozására utal. Nem valami felszínes pózt vagy üres vallási rítust, hanem valódi fordulatot jelent, tehát olyan új viszonyt az Istennel, amely az élet minden területét átjárja. Nemcsak formális, hanem minőségi változás! „A megtérés e prófétai követelményének előfeltétele a bűn valóságának

valódi fordulatot jelent, tehát olyan új viszonyt az Istennel, amely az élet minden területét átjárja

a felismerése; a *bűn* nem egyes cselekedetben jelentkező véték, még kevésbé kultikus-rituális véték, hanem a *szív gonoszsága, az ember egész valóját megrontó elfordulás az Istentől*” (Kiemelés – W. G.)² Luther is hasonlóan értékeli Keresztelő

* EÉ 416.

1 József Attila: *Én nem tudtam*. <https://www.mek.oszk.hu/00700/00708/html/kolto00000/kotet00001/ciklus00459/cim00467.htm> (letöltve: 2023. november 19.).

2 Karner Károly: *Újszövetségi teológia*. Kézirat gyanánt. Debrecen, 1991, [Debreceni Református Teológiai Akadémia,] 45. /A Debreceni Református Teológiai Akadémia Bibliái teológiai szemináriumának tanulmányi füzetei, 2/

János igehirdetését: „[...] neki mindenkit feddenie kellett, és mindenkit bűnössé tennie. Csak így tudták meg az emberek, hogy mik az Isten színe előtt, és így ismerték fel, hogy elveszett emberek. Így lettek készek elfogadni az Úr kegyelmét, Tőle várni és megkapni a bűnök bocsánatát.”³ Nem véletlen, hogy Luther az előbb említett két evangéliumi igehelyen (Mt 3,2 és Mt 4,17) található μετανοείτε (metanoείτε, 'térjete meg') imperatívuszt a *tut Busse* ('tartsatok bűnbánatot') szavakkal fordítja, meghirdetve a 95 tétel bevezetőjében is megjelenő „szüntelen bűnbánat” teológiáját.

Így lettek készek elfogadni az Úr kegyelmét,

A reformátori tanítás egy fajta összefoglalásaként is értékelhető *Schmalkaldeni cikkekben* így fogalmaz Luther a bűn valóságáról: „Itt azt kell vallanunk, amit Pál Róm 5,15-ben mond, hogy a bűn egy embertől, Ádámtól eredt; az ő engedetlensége miatt lett minden ember bűnössé, a halálnak és ördögnek alávetve. Ezt nevezzük eredendő bűnnek, vagy főbűnnek.

Ennek a bűnnek a gyümölcsei azután azok a rossz cselekedetek, amelyeket a Tízparancsolat tilt. [...]

*Ez az eredendő bűn az emberi természetnek olyan egészen mélységes és gonosz romlottsága, hogy föl sem tudjuk fogni az értelmünkkel, hanem hinnünk kell az Írás kijelentése alapján.”*⁴ (Kiemelés – W. G.) Ezen a ponton Dávid zsoltárára is hivatkozik Luther: „Lásd, én bűnben születtem, anyám vétekben fogant engem.” (Zsolt 51,7)

A Melanchthon által jegyzett ágostai hitvallás 2. cikkelyében pedig ez áll: „Tanítják továbbá, hogy Ádám bűnbeesése után a származás természetes rendjében minden ember bűnrel születik, vagyis istenfélelem és Istenbe vetett bizodalom nélkül és bűnös kívánsággal, és hogy ez az eredeti betegség vagy romlás valóban bűn, amely kárhozzat, és most is örök halált hoz azoknak, akik nem születnek újjá a keresztség és a Szentlélek által.”⁵

Ennek a bűnnek a gyümölcsei azután azok a rossz cselekedetek, amelyeket a Tízparancsolat tilt.

Miért nehéz ma a bűnről beszélni?

A mai közéleti és egyházi diskurzus egyik gyakran használt „varázsigéje” az emberi méltóság. Ennek egyoldalú hangsúlyozása azonban komoly veszélyt is jelenthet. Természetesen a Szentírás alapján magunk is valljuk, hogy Isten a maga képére és hasonlatosságára teremtette

3 Pröhle K. ford. Luther Márton: A keresztyén hit főtételei vagy más néven a Schmalkeldeni cikkek. In *Luther Márton négy hitvallása. A keresztyén ember szabadságáról, A kis káté, A nagy káté, A keresztyén hit főtételei*. Budapest, 1983, A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 291.

4 Pröhle K. ford. Luther: *Schmalkaldeni cikkek...* (3. jz.), 288.

5 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás*. Budapest, 2008, Luther Kiadó, 20. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./

az embert (vö. 1Móz 1,27). Mindnyájunknak ő adott életet végtelen szeretetéből, és ő az, aki ezt az életet máig fenntartja.⁶ Isten számára tehát minden ember értékes, egyedi és páratlan. Ezen a ponton Kosztolányi gyönyörű sorai is eszünkbe juthatnak: „Szegény a forgandó, tündér szerencse, / hogy e csodát újólág megteremtse.”⁷ Arról azonban már kevesebbet szoktak beszélni, hogy a „teremtés koronája” bűnbe esett. *Istenképűségünk ennek következtében a felismerhetetlenségig eltorzult.* Az eredendő gazság mindnyájunk szívében mint ravatal feketül. Ez azt jelenti, hogy születésünktől fogva a „másik oldalon” állunk, szemben a Teremtővel. Csak Isten kegyelmén múlik, hogy ellenségeiből barátok lehetünk. A bibliai antropológia ezért szembeszáll

Istenképűségünk ennek következtében a felismerhetetlenségig eltorzult.

mutatás, hogy az alapvetően jó ember visszataláljon a helyes útra. Ha pedig minden kötél szakad, akkor lép be a kegyelem, amely az ő rendszerükben arra szolgál, hogy hozzátegye az emberi erőhöz és elszántsághoz azt a többletet, amely végül átsegít a nehézségeken.

szembeszáll azokkal a népszerű elképzelésekkel, amelyek az embert alapvetően jónak látják

azokkal a népszerű elképzelésekkel, amelyek az embert alapvetően jónak látják. Az ilyen gondolkodásmód képviselői is számolnak ugyan a kudarcokkal és bukásokkal, de szerintük elég egy kis biztatás, bátorítás, némi erkölcsi irány-

Ezzel szemben mi nem engedhetünk abból a Szentírásón nyugvó reformátori tanításból, amely szerint az ember eredendően bűnös, elveszett és kárhözatra méltó. A kudarcok és bukások ezért nem csupán kisiklások vagy apró

malőrök az egyébként sikeres földi pályán, hanem létállapotunk természetes és kikerülhetetlen következményei. *Ha Isten nem lépne közbe, és nem sietne segítségünkre, nagy bajban volnánk.* Számunkra a kegyelem nem az utolsó szalmaszál, amelybe végül belekapaszkodhatunk, nem egy kis plusz erő csupán, hanem életünk alapja, ahogyan Jeremiás mondja: „Szeret az Úr, azért nincs még végünk” (JSir 3,22); vagy amiként Pál vallja: „[.] Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok” (1Kor 15,10). Jézus a szőlőtő és szőlővessző képével ugyanerre hívja fel a figyelmet, amikor szembesíti övét a valósággal: „[.] nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.” (Jn 15,5) Itt tehát nincs helye dicsekvésnek, hiszen nem mi fáradozunk, hanem Isten velünk való kegyelme.

Ha ebben az összefüggésben vizsgáljuk meg evangélikus énekinckünket, akkor meglátjuk és belátjuk, hogy kivétel nélkül ilyen lelkülettel szólaltak meg eleink is. Például így: „Méltatlanságomat, / Úristen, nem nézted. / Hogy így megtartottál, / Hála legyen néked!” (EÉ 61); meg így: „Átölelt Isten nagy kegyelme / Méltatlanul, érdemtelen.” (EÉ 327); meg így is: „Kérésemet kegyelmesen fogadd, / Ne tekintsed méltatlan voltomat!” (EÉ 421); és még így is: „Ints, hogy sokkal tartozunk, / És méltatlanok vagyunk! / Ó, adj alázatos szívet!” (EÉ 445) A sor hosz-

6 Vö. az 1. hitágazat lutheri magyarázatával a *Kis kátében*.

7 Kosztolányi Dezső: *Halotti beszéd*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otvenkolto-osszes-verse-2/kosztolanyi-dezso-19890/szamas-1935-1A3B6/halotti-beszed-1A57B/> (letöltve: 2023. november 19.).

szan folytatható. A keresztyén hívő tehát nem csupán az emberi méltóságról „papol”, hanem leginkább saját méltatlanságáról énekel. *Ezek a hangok azonban nagyon disszonánsak „e világ zajában”.* És sajnos „e világ zaja” a teológiánkra is komoly hatással van, nagyban befolyásolja – egyre több fals hangot eredményezve. Ennek következtében sokat beszélünk az emberi méltóságról, miközben hamar megfélemezünk elveszett voltunkról. Egekig magasztaljuk emberségünket – annak minden torzulásával együtt, ahelyett, hogy Isten igéjének tükrében vizsgálánánk magunkat.

A bűnről való közös gondolkodást tovább nehezíti, hogy a XXI. század emberének az örök élet és az üdvösség elnyerése közel sem olyan jelentős kérdés, mint Lutherék vagy épp az apostolok számára. Mindenki keresni akar az

életben, lehetőleg jól, ahelyett, hogy magát az Életet keresné. Mivel sokan nem látnak túl a földi lét határain, a bűn kapcsán is legfeljebb csak „a második kőtábla” jut eszükbe, így aztán a „bűnlajstrom” leginkább ezekre a cselekedetekre korlátozódik. És akik úgy érzik, hogy e tekintetben nagyjából rendben vannak (nem ölnek, nem lopnak, nem hazudnak stb.), hajlamosak azt is elhinni, hogy nincs nagy baj. A mai teológia pedig ehhez a tévúthoz sok esetben asszisztál. *A bűn azonban nem csupán etikai, hanem elsősorban dogmatikai kategória.* És nem a második, hanem az első kőtáblánál kezdődik. Luther az első parancsolatról ezt írja: „Mindennél jobban kell Istent félnünk, szeretnünk és Benne bízunk.”⁸ A többi kilencet is ennek összefüggésében magyarázza: „Istent félnünk és szeretnünk kell, hogy...”⁹ *Teológiai értelemben tehát nem az a bűnös ember, aki nyilvánvaló és látványos vétéseket követ el, hanem aki nem hallgat Isten igéjére, elfordul tőle, nem bíz benne és nem cselekszi akarátát.* (Ebben az összefüggésben az Ó- és az Újszövetség kifejezései meglehetősen egy irányba mutatnak.) Luther a *Heidelbergi disputáció* tétéleiben mindezt világosan kifejti: „Az emberek cselekedetei még ha mindig mutatósnak és jóknak tűnnek is, megvizsgálva mégis halálos bűnök. Az Isten cselekedetei még ha értékteleneknek és bajthozóaknak tűnnek is, a valóságban halhatatlan érdemek. Az emberek cselekedetei (azokról szólnak, amelyek jócselekedeteknek látszanak) nem úgy halálos bűnök, hogy mind köztörvényes bűnök lennének.”¹⁰

A keresztyén hívő tehát nem csupán az emberi méltóságról „papol”, hanem leginkább saját méltatlanságáról énekel.

Félni vagy nem félni?

Ezen a ponton kell megszólaltatnunk a törvény hangját, hiszen ahhoz, hogy továbblépünk, a törvény helyes értelmezése megkerülhetetlen. Isten törvénye ugyanis olyan tükör, amely az ember cselekedetéről állít ki bizonyítványt. Mivel a törvény tükrre alapvetően a bűn felismeré-

8 Pröhle K. ford. Luther Márton: A kis káté. In *Luther Márton négy hitvallása...* (3. jz.), 16.

9 Pröhle K. ford. Luther: *A kis káté...* (8. jz.), 83–85.

10 Nagybockai V. ford. Luther Márton: *Heidelbergi disputáció*. Budapest, 1999, Magyarországi Luther Szövetség, 11. /Magyar Luther Füzetek, 8./

ahhoz hogy továbblépjünk, a törvény helyes értelmezése megkerülhetetlen.

sét segíti, ahogyan Pál apostol vallja és tanítja (vö. Róm 3,20), ezért *a törvény haszna az ember bűnének leleplezése*. Ha valakinek a cselekedetét mások cselekedetével hasonlítjuk össze, akár még sikeres is lehet. Aki farizeus, mondhatja,

hogy ő nem olyan, mint egy vámszedő: „Lehet, hogy én sem vagyok jó, de a másíknál jobb vagyok.” Aki viszont cselekedetét az Isten cselekedetével hasonlítja össze, az kétségbeesve döbben rá, hogy az ember semmi az Isten előtt.

Félni vagy nem félni – ez itt a kérdés! A helyes válasz természetesen: félni. Istent félnünk és szeretnünk kell – tanultuk Luthertől. Szeretve félnünk és félve szeretnünk. A nem féltő magabiztosság éppen olyan métel, mint a megfélemlítés eszköztét bevető elbizonytalanítás. Az egészséges istenfélelem megszületéséhez két dolgot kell állandóan a szemünk előtt tartanunk. Az egyik, hogy valójában mennyit ér a mi cselekedetünk az Isten cselekedetéhez képest, amint imádságunkban is mondjuk: „Uram, a te szereteted fényénél látom, hogy mennyire szegény vagyok szeretetben.” Ebben a stílusban kellene cselekedeteinkről is beszélni. A másik: ne arra figyeljünk, hogy magunk vagy mások szerint milyenek cselekedeteink, hanem hogy Isten ígéje mit mond róluk. Aki így tesz, soha nem esik az önelégültség vermébe. Pál apostol jó tanítómesterünk lehet ebben a tekintetben is: *„Pedig ha dicselkedni akarnék, nem lennék esztelen, mert igazságot mondanék, de mérséklem magamat, hogy valaki többnek ne tartson, mint aminek lát, vagy amit tőlem hall”* (2Kor 12,6). Ma mégis sokan épp az ellenkezőjét teszik, és a semmit vagy a nagyon csekélyt is próbálják valami nagyra feltüntetni, megfélelvezve nemcsak Pál apostolról, hanem Keresztelő Jánosról is, aki a felé közeledő Jézusra mutatva így kiáltott: „Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbé lennem.” (Jn 3,30)

Megalázkodni vagy nem megalázkodni?

Van, aki szerint az ember cselekedete ilyen is, olyan is. Aki így beszél, elfelejti, hogy Jézus szerint nem teremhet rossz fa jó gyümölcsöt (vö. Mt 7,18). Ezért Mózes törvényigéje a világ végezetéig érvényben marad: „[...] az ember szívének minden szándéka és gondolata szüntelenül csak gonosz” (1Móz 6,5). Hol van itt helye az emberi jónak? Igaz, Jézus egyszer arról beszélt, hogy az ember gonosz létére is tud jót adni a gyermekeinek, de ezzel csupán az utána következő tanítását tette még hangsúlyosabbá, és a legkevésbé sem arra utalt, hogy az ember gonosz volta ellenére is képes a jóra (vö. Mt 7,11 és Lk 11,13). Az Írások szerint az ember senki és semmi, csupán egy nyomorult koldus, akinek élete minden percében tudatában kell lennie annak, hogy elveszett és szegény. Itt kell felidézünk a 17. heidelbergi tételt: „Nem azért szö-lunk így, hogy kétségbeesésre adjunk okot, sokkal inkább a megalázkodásra, hogy a Krisztus kegyelmének keresésére buzdítsunk.”¹¹ Lehet-e Isten kegyelmének buzgó keresésére biztatni olyan embereket, akik még nem estek kétségbe önmaguk miatt? Lehet-e vigasztalni, aki nem

11 Nagybocksai V. ford. Luther: *Heidelbergi disputáció...* (10. jz.),13.

sír? Lehet-e igazán gazdagítani, aki nem koldus? Értheti-e a kereszti evangéliumát a magát büntetlennek valló?

Megalázkodni vagy nem megalázkodni – ez itt a kérdés! A helyes válasz természetesen: megalázkodni. Ami nem tévesztendő össze az alázatoskodással. Az őszinte alázathoz látnunk kell, hogy akaratumk által csak a rosszra vagyunk képesek, amiként eleink is énekeltek: „Jóra nincs bennünk tehetség, / Erőnk hiába fárad.” (ÉÉ 320) Ez a „rossz tanuló felel” tipikus esete. A tanár tudja, hogy nem tudom. Ha nem segít rajtam, elégtelennel kell a helyemre mennem. Próbálkozással, erőlködéssel inkább csak rontok a helyzetemen. *Luther nem szégyelli bevallani, hogy sokáig őt magát is kétségbe ejtette ez a helyzet.* Azt kívánta, hogy bár sohase jött volna a világra. Ez még azelőtt történt, mielőtt megértette volna: milyen üdvösséges ez a kétségbeesés, és mennyire közel van a kegyelemhez. Éppen olyan közel, mint az elbizakodottság a kárhöz.

Értheti-e a kereszti evangéliumát a magát büntetlennek valló?

Luther nem szégyelli bevallani, hogy sokáig őt magát is kétségbe ejtette ez a helyzet.

„Pozitív” és „negatív” teológia

Helyes diagnózis felállítása nélkül nem adható megfelelő orvosság. Annak érdekében, hogy az előbb elmondottakból a magunk helyzetére nézve is megfelelő következtetéseket vonhassunk le, érdemes felidéznünk Martin Niemöller 1937-ben, a Szentháromság ünnepe utáni 10. vasárnap elhangzó igehirdetését, amelyet (egy kevés változtatással) akár ma is elmondhatna, oly aktuálisak és érvényesek gondolatai.

„Ép e mai időknek különösen szembetűnő jelei közé tartozik az a [...] próbálkozás, hogy határozott, merész kézzel való beavatkozás által legyünk urra a teljes valóéleten [...]

[...] a vallásos erők és képességek is [...] aszerint méretnek le és értékelgetnek, vajjon hajlandók-e ennek a törekvésnek s e törekvés céljának a szolgálatába állani.

Amennyiben ez az eset fennáll, »pozitív keresztyénségről« [...] beszélnek [...]

És ebből következik az is, hogy évek óta nyomatékkal azt a jóakarátú tanácsot kapjuk, *illesszkezdjünk hozzá keresztyén igehirdetésünkben a megváltozott helyzethez és feladatokhoz, [...]* és reformáljuk meg azt egy ilyen módon felfogott pozitív keresztyénség értelmében.

Ez alatt mindenek előtt arra gondolnak, hogy nagyobb súlyt helyezünk Jézus igehirdetésére, amennyiben az *felülmúlhatatlan erkölcsi heroizmust követel* és ezzel mozgósítja bennünk a legvégső erkölcsi tartalékot is és érzületünk becsületességénél fogva ragad meg bennünket”.¹² (Kiemelés – W. G.)

¹² Niemöller Márton (N., Martin): Utolsó szó. Szentháromság utáni 10.-ik vasárnapra. *Lelkipásztor*, 1936–1937. 8–9. sz. 336–337.

Niemöller szavaiból kiderül, hogy nincs károsabb és veszélyesebb bálvány, mint a korszellem, amely nem csupán megtévesztő, hanem manapság is eléggé agresszív, és sokakat eltántorít a keskeny útról (vö. Mt 7,13–14). Pál apostol vigasztaló sorai ezért mindig időszerűek: „Minde-

nincs károsabb és veszélyesebb bálvány,
mint a korszellem,

nütt szorongatnak minket, de nem szorítanak be, kétségeskedünk, de nem esünk kétségbe; üldözöttek vagyunk, de nem elhagytak; letipornak, de el nem veszünk; Jézus halálát mindenkor testünkben hordozzuk, hogy Jézus élete

is láthatóvá legyen testünkben.” (2Kor 4,8–10) Az apostoli vigasztalás egyben figyelmeztetés is a keresztyén ember számára, hogy *soha, semmilyen körülmények között ne ismerjen el más tekintélyt az egyházban, egyedül és kizárólag a kereszt igéjét*. Nekünk nem szabad arra figyelniünk, hogy a nyugati *mainstream* (fősodor) vagy bizonyos erőszakos lobbik, esetleg különféle más áramlatok, vagyis korunk hamis prófétái mit várnak tőlünk, csak arra, hogy szolgálatunk Gazdája mire hívott el minket. Végül ugyanis neki kell majd számot adnunk arról, hogy megőriztük-e a ránk bízott drága kincset, és nem devalváltuk-e annak értékét megfelelési kényszerből, külső erők ránk nehezedő nyomása miatt vagy akár belső meggyőződésből – hamis dicsőséget, megértést és elfogadást keresve e feje tetejére állított világban.¹³ Maga Jézus is számolt ezzel a veszéllyel, amikor úgy küldte ki tanítványait a szolgálatra, mint juhokat a farkasok közé (vö. Mt 10,16). És Pál apostol buzdító szavai sem vesztettek érvényükből: „[. . .] *ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek, mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.*” (Róm 12,2) (*Kiemelés – W. G.) A korszellemhez való igazodás ártó vírusa az igehirdetésünk tartalmát is folyamatosan mérgezi*. Ezt pedig nem vehetjük félvállról, hiszen minden baj gyökere és forrása a nem tiszta tanítás. Ideje volna megtanulnunk Jézustól az örökérvényű igazságot: nem lehet két úrnak szolgálni (vö. Mt 6,24).

A korszellemhez való igazodás egyik jele, hogy a bűnről szóló konkrét és egyértelmű beszéd helyét a mellébeszélés és a mismásolás vette át. Ha megpróbáljuk leplezni, csökkenteni vagy letagadni a bűn ártó hatalmát, akkor ne lepődjünk meg azon sem, hogy a Krisztusról szóló beszédünk kiüresedik. Ilyenkor ugyanis a Megváltó szolgálatáról a mi szolgálatunkra, a kereszt evangéliumáról pedig a legkülönbélebb erkölcsi intelmekre kerül a hangsúly. Vagyis arra, amit mi tehetünk, és nem arra, amit Isten tett értünk. Ez az üdvösség szempontjából veszedelmes. *Nem szabad felednünk, hogy Jézus elsősorban nem példa számunkra, hanem ajándék*. Isten ajándéka. Miközben nem tagadjuk az erkölcsi iránymutatás létjogosultságát, számunkra Jézus Urunk szolgálatának – a Szentírás alapján – egészen máshol van a fókusza. Ő maga mondta: „Mert az

13 Luther úgy énekel az ördögről mint az „ősi rosszról” (ÉÉ 256), mint „e világ uráról” (ÉÉ 254). Az Újszövetség a gonosszal, az „ősi rosszal” kapcsolatban többször is a *διαβολο* (diabolosz) kifejezést használja. Magyarul ő az, aki mindent a feje tetejére állít, a fonákjára, visszájára fordít és eredeti céljától, rendeltetésétől eltérít. Ő a „nagy összezavaró” (Luther egyszer ezermesternek is nevezte), aki ma is tagadhatatlanul munkálkodik köztünk ártó hatalmával.

Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.” (Mt 20,28) Valóban Jézus az Isten „remeke”, akit azért küldött a mi Atyánk, hogy egyedül ő segítsen rajtunk. Másutt ezt is mondta még Urunk: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek; nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket.” (Mk 2,17). Aki tehát az ember elveszettségét nem veszi komolyan, Jézus szolgálatát kisebbíti, és kereszthalálának érdemét csökkenti. Pál apostol és nyomában Luther minden ilyen kísérletet az evangélium elleni súlyos támadásként értékeli.

Itt térünk vissza Niemöller gondolataihoz. „Beszélnek azonban ezen túlmenően még egy kimondottan *negatív keresztyénségről* is, melyet következetesen helytelenítünk és azzal, ahol az mutatkoznék, szembeszállanunk kell, – és azt a *negatív keresztyénséget mindenütt ott gyanítják, ahol a szabad, erős és büszke embernek túlságosan az elevenjére tapintanak, ahol bűnről és bűnbocsánatról, bűnbánatról és kegyelemről, ahol a megfeszített és feltámadott Krisztusról szól az igehirdetés.*

Mert ez az igehirdetés aláaknázza állásainkat és megakadályoz bennünket abban, hogy végző és abszolút bizonyossággal higgyünk erőfeszítésünk sikerében és művünk tartósságában. Kegyelem és bűnbocsánat, hiszen ezek azt jelentik, hogy mi nem vagyunk saját szerencsénk kovácsa, hogy nem vagyunk képesek – akarattunk és tehetségünk végző erőfeszítésével sem – a sikert s annak tartósságát biztosítani. Bűn és bűnbánat, hiszen ez meg annyit tesz, hogy az utolsó, döntő szót egy más valaki t. i. Isten mondja ki, akinek egyedül van hatalma arra, hogy bűnbocsánatot nyújtson vagy kegyelmét megvonja tőlünk.”¹⁴ (*Kiemelés – W. G.*)

A Niemöller által említett pozitív és negatív teológia a dicsőség és a kereszti teológusáról szóló lutheri tanítás analógiájaként is értelmezhető, melyet a már többször is idézett *Heidelbergi disputáció* tételeiben fejtett ki a reformátor. E két út, e két teológusi létforma közti különbséget a disputa egyik tételében így világítja meg Luther: „A dicsőség teológusa a rosszat jónak, a jót rossznak mondja, a kereszti teológusa azt mondja, ami a valóság.”¹⁵ Ezzel a valósággal szembesítenek minket Niemöller komoly és feszítő kérdései: „[...] vajjon egy olyan keresztyénséget akarunk-e, melyet mi beleállítunk a mi terveink és céljaink szolgálatába, vagy pedig az Ur Krisztust akarjuk-e, aki rajtunk Isten terveit és céljait megvalósítja; mi legyen irányadó: az az igény-e, mellyel mi Istennel szemben fellépünk, vagy az az igény, melyet Isten támaszt mivelünk szemben; vajjon Isten akarata alkalmazkodjék-e a miénkhez, vagy a mi akarattunk Istenéhez?”¹⁶ A zsidó nép azért bukott meg a szerző szerint, mert az ő Messiását csak addig a mértékig engedte érvényesülni, ameddig tőle a saját terveinek és céljainak megvalósítását remélte.

**az utolsó, döntő szót egy más valaki
t. i. Isten mondja ki,**

(*folymatjuk*)

14 Niemöller: *Utolsó szó...* (12. jz.), 337.

15 Nagybockai V. ford. Luther: *Heidelbergi disputáció...* (10. jz.), 13.

16 Niemöller: *Utolsó szó...* (12. jz.), 338.

A *simul iustus et peccator* paradoxonja 2. rész

A kettősség és szempontfüggés bibliai háttere Luthernél

A fenti kettősségek, a szempontfüggés, jól tükröződnek akkor is, amikor Luther megvédi Latomus ellenében a *simul iustus et peccator* tételét. A löweni teológus hét ellentételt fogalmazott meg Lutherrel szemben, a következő témákat taglalva: 1. nem minden jó cselekedet bűn; 2. szabad akarat; 3. a bűnbánat szentsége; 4. nem minden ember bálványimádó és az első parancsolat megszegője; 5. az erények és a tudás/tudat (*Wissen*) nem bűnök a bűnösökben; 6. a tisztítótűzről; 7. a bűcsúróról.¹ Az ellentételekkel szemben, saját állításait igazolandó, Luther részletesebben elemzi azokat az igéket, amelyeket alapul vett (és már a *római levél* magyarázatában is felsorolt). Ezúttal is észben kell tartanunk, hogy a reformátor mindent az *Írásból* vesz, így a *theologia crucis* fogalmait is, mint pl. a *Deus absconditus* vagy éppen a *iustificatio* fogalmát. Természetes hát, hogy a *simul iustus et peccator* tétele is szilárd bibliai alapokon nyugszik nála. Némelyik igerészbe és annak a wittenbergi professzor általi magyarázatába érdemes beletekin-tenünk részletesebben is:

1. Mindenekelőtt természetesen a formula első megfogalmazásának helye említendő meg, amelynek legfontosabb elemeit ki is emeljük:

„Tudjuk ugyanis, hogy a törvény lelki, én pedig testi vagyok: a bűn rabszolgája. Hiszen amit teszek, azt nem is értem, mert nem azt cselekszem, amit akarok, hanem azt teszem, amit gyűlölök. Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor elismerem a törvényről, hogy jó. Akkor pedig már nem is én teszem azt, hanem a bennem lakó bűn. Mert tudom, hogy énbennem, vagyis a testemben nem lakik jó, hiszen az akarat megvolna bennem a jóra, de nem tudom véghezvinni azt. *Hiszen nem azt teszem, amit akarok: a jót, hanem azt cselekszem, amit nem akarok: a rosszat.* Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor már nem én teszem, hanem a bennem lakó bűn.

Azt a törvényt találom tehát magamban, hogy – miközben a jót akarom tenni – csak a rosszra van lehetőségem. *Mert gyönyörködöm Isten törvényében a belső ember szerint, de tagjaimban egy másik törvényt látok, amely harcol az értelmem törvénye ellen, és foglyul ejt a bűn tagjaimban lévő törvényével.* Én nyomorult ember! Kicsoda szabadít meg ebből a halálra ítélt testből? Hála legyen Istennek a mi Urunk Jézus Krisztus álta! *Tehát én magam értelmemmel ugyan Isten törvényének szolgállok, testemmel azonban a bűn törvényének.*” (Róm 7,14–25; kiemelés – Sz. T.)

Ha egyetlen mondatba akarjuk tömöríteni a szakaszt, akkor a kiemelt 19. vagy 25b. vers, ill. a 22–23. versek segíthetnek. Mindegyikben kidomborodik a szempontfüggés: akarat szerint ugyan a jót tenném, de a valóságban mégis a rosszat; értelem szerint Istennek szolgállok, test szerint a bűnnek; a belső ember szerint ugyan Isten törvényében gyönyörködöm, de tagjaimban a bűn törvénye uralkodik.

1 Frick, Robert: Erläuterungen. In Luther, Martin: *Wider den Löwener Theologen Latomus*. München, 1953, Chr. Kaiser Verlag, 141.

Vita tárgyát képezi – legfőképpen, de nem kizárólag római katolikus oldalról –, hogy valóban a formula igei alapját nyújtja-e ez a hely, és hogy miről is, kiről is szól a szakasz. Az ellenzők úgy értelmezik, hogy Pál itt a megtérés utáni jóra törekvést állítja szembe az óember bűnével. A pró és kontra érvek részleteibe nincs mód belemenni, de Lutherrel kell egyetértsek: mindkét eset a megtért Pálról, és ennek révén általában a keresztyén emberről szól, és ez a legtermészetesebb értelme az apostol vallomásának. Semmi nem utal arra, hogy megtérése előtti időre tekintene vissza (máshol megteszi, ám olyankor direkt módon is jelzi ezt). Úgy fogalmaz Luther, hogy nem hajlandó „trükközni”, mintha Róm 7,14-ben Pál nem azt mondaná, hogy „testi vagyok”, hanem hogy „testi voltam”. Ugyanaz a Pál a kegyelem alatt lelki (*geistlich*), a törvény alatt testi, de mindkettő esetben ugyanaz a Pál.² Ahhoz hasonló ez a kettősség, ahogyan a khalkédóni hitvallás vallja, hogy ugyanaz a Fiú valóban Isten, és ugyanaz a Fiú valóban ember – ugyanaz a keresztyén ember valóban igaz és ugyanaz a keresztyén ember valóban bűnös. Vannak, akik ugyan bibliai megalapozásként nem tartják megfelelőnek Róm 7,14–25-öt, ám magát a *simul iustus et peccator* tételét igaznak tekintik – csak megalapozásul más igehelyeket tartanának megfelelőbbnek. A magam részéről a reformátor magyarázatát megalapozottnak látom, ugyanakkor fontos az is, hogy néhány általa említett további igehelyből is válogassunk párat az alábbiakban, mert még egyértelműbben igazolják a keresztyén ember kettős létét, egyszerre igaz és bűnös állapotát.

mindkét eset a megtért Pálról, és ennek révén általában a keresztyén emberről szól,

2. Az igazság és bűnösség kettősségét megfigyelhetjük már a prófétánál: „Örömmel fogadod az örvendezőt, mert igazak tettei, utaidon jár, és rád gondol. De te megharagudtál, mert vétkeztünk. Régóta így vagyunk, bárcsak megszabadulnánk! Mindnyájan olyanok lettünk, mint a tisztátalanok, minden igazságunk olyan, mint a szennyes ruha. Elhervadunk mindnyájan, mint a falevél, bűneink elsodornak bennünket, mint a szél. Nincs, aki nevedet segítségül hívná, aki buzgón ragaszkodnék hozzád. Elrejtetted orcádat előlünk, bűneink hatalmába adtál bennünket.” (Ézs 64,4–6; *kiemelés – Sz. T.*)

Luther a szent nép példáján mutatja meg, hogy bár az igaz Isten által megtisztítva igazak, mégis nemcsak emellett, ennek ellenére bűnösök is, hanem éppen ezen igazságuk minősül szennynek, bűnnek. Egyenesen az, ami (egyik szempontból) az igazság, lett ugyanakkor (másik szempontból) bűnné! Utal a szenvedő Jób keserű szavaira is, amelyek szintén kifejezik e gondolatot: „Már úgyis mindegy, kimondom tehát: Véget vet feddhetetlennek és bűnösnek egyaránt.” (Jób 9,22) Hangsúlyozza, hogy nem látszatfeddhetetlenekről beszél az igaz Jób, mégis ugyanúgy véget vet nekik Isten, mint a bűnösöknek. Ezért vonja le a következtetést, hogy e tekintetben Isten egyformán tekint az igazakra és a bűnösökre. Reformátorunk megfogalmazza hát a szükségszerű következtetést: az igazak egyszerre tisztátalanok is. Teljesen valódi az igazságuk, teljesen valódi a tisztátalanságuk, ugyanazt szenvedik el, mint a bűnösök. Ezt az értelmet veszi ki aztán Jeremiás szavaiból is (jóllehet a magyar fordítás nem egészen úgy szól, ahogyan a Luther

2 Luther: *Wider den Löwener Theologen...* (1. jz.), 124.

előtt levő szöveg szólt akkoriban): „Mert ezt mondja az Úr: Akikre nem vonatkozott az ítélet, hogy kiigyák a poharat, kénytelenek kiinni, és te büntetlen maradnál?! Nem maradsz büntetlen, hanem ki kell innod!” (Jer 49,12) Akire tehát nem vonatkozott az ítélet (ezt érthetjük úgy a reformátorral, hogy nem volt bűnük, igazak voltak), azoknak mégis ki kellett inniuk a büntetés poharát. Az igaz tehát egyúttal bűnös is. (Gondolhatnánk arra az igazra is 2Kor 5,11 alapján, akit Isten bűnné tett értünk, ám a *simul iustus et peccator* tanítása nem róla szól, hanem rólunk, emberekről, ezért Luther sem tér el most ebbe az irányba.)

A Latomus ellen írt könyv e pontjának zárókövetkeztetése tehát: mind vétkezünk Isten előtt, ha/amikor ítélt, és bűnösként mind elpusztulunk, ha/amikor haragszik, mi pedig mégis, ha/amikor befed kegyelmével, ártatlanok vagyunk úgy előtte, mint minden teremtmény előtt. (Itt érdemes felfigyelni arra, hogy most nem az adja a szempontfüggő kettősséget, hogy emberek vagy Isten tekint ránk, hanem hogy Isten kegyelme vagy haragja van-e rajtunk – pontosan úgy, ahogyan a megigazulást tanítja Luther.) Így foglalja végül össze az ézsaiási ige „szennyes igazság” tanát: egy jó cselekedet a maga természete szerint tisztátalan, ha nem áll a kegyelem felhője alatt, mert egyedül a megbocsátó kegyelem által lesz tiszta, dicséretre és hírnévre méltó. Ez az igazságszav nem csupán a zsidókra vonatkozik – mint Latomus állította –, hanem minden idők szentjeire: ugyanaz a Lélek, amely Ézsaiásban volt az ő idejében és az ő kísértésében, ugyanaz volt Jóbban, Ábrahámában, Ádámában, és van a mai napig Krisztus egész testének minden tagjában a világ kezdetétől a végéig, bármelyiknél a saját idejében és saját kísértésében. Változnak az idők, dolgok, testek, kísértések, de marad ugyanaz a Lélek, ugyanaz az értelem, ugyanaz az étel, ugyanaz az ital mindennél és mindenben.³

3. A *simul iustus et peccator* formula mibenléte és paradox jellege a leghatározottabban Préd 7,20 esetében nyilvánul meg. Az igevers szövegét Luther maga is több változatban idézi, hiszen hol az akkori latin szöveget vette alapul, hol visszanyúlt a héberhez, és attól is függött, hogy melyik iratát milyen nyelven írta: latinul vagy németül. A tétel megalapozását a legsarkosabb változat szemlélteti leginkább, amit magyarul Nagybocksai Vilmos vissza is tükröz a *Heidelbergi disputáció* fordításában: „Nincsen olyan igaz a földön, aki jót cselekszik, és közben nem vétkezik.”⁴ Magyarzatában Luther erőteljesen kiáll amellett – a héber nyelvi sajátosságokra is hivatkozva –, hogy amíg csak földi pályánkat futjuk, a bűn lényegi részét képezi a szentek jó cselekedeteinek, és hogy az igaz ember *valódi jó cselekedeteiről* van úgy szó, hogy közben is vétkezik. Luther összekapcsolja a Préd 7,20 általa értett tartalmát 1Kor 8,46-tal is, miszerint nincs ember, aki ne vétkeznék – tehát igaz ember sincs, aki ne vétkeznék, a bűn tehát a jó cselekedetekhez tartozik (mintegy annak része). A keresztséggel összefüggésben is hangsúlyozza (elsősorban lelkigondozói vonatkozásaiban), hogy általa minden bűnünk megbocsátott, de nem semmisült meg mind – még azt is hozzáteszi, hogy ez a katolikus (egyetemes keresztyén) hit. Később a kegyelem (Gnade) és adomány (Gabe) szempontjaitól függést emeli ki Róm 7

3 Luther: *Wider den Löwener Theologen...* (1. jz.), 49–50, 52–53.

4 Luther Márton: *Heidelbergi disputáció*. Budapest, 1999, *Magyarországi Luther Szövetség*, 20. /Magyar Luther Füzetek, 8./

kapcsán, ismét az orvosság párhuzamával élve: a kegyelem révén az ember bűne mindenestül bocsánatot nyert, az adomány által azonban még nem gyógyult meg minden, hanem a kovász megkeeléséhez hasonló folyamat indult el. Amíg a kegyelemben áll a keresztyén, addig ez a megmaradó bűn holt, ártalmatlan.⁵ Tehát nem arról beszél, hogy a keresztyén ember hol igazként jöt cselekszik, hol bűnősként vétkezik, hanem arról, hogy valóban minden igazságunk olyan, mint a szennyes ruha, azaz maguk a jó cselekedetek végrehajtása közben is vétkezünk, valóban egyszerre vagyunk igazak és bűnösök – ami egy igazi paradoxon.

Ezt a paradoxont, a benne rejlő feloldhatatlan kettősséget csak kiemeli az, hogy a már emlegetett, Pesch által összegyűjtött, Luther által használt különböző formák között ott található a két, egymással szintén ellentétes viszonyban álló, mégis együtt igaz formula: a *totus iustus, totus peccator* (teljesen igaz, teljesen bűnös) és a *partim iustus, partim peccator* (részben igaz, részben bűnös – ezt a változatot a rendszeres teológus Wilfried Härle is tárgyalja⁶), ill. *A nagy káté* „félíg igaz, félíg bűnös”⁷ változata. E formulák egymás közti ellentéte nem kisebb, mint az egyes formulákon belül mutatkozó pólusok ellentéte, és mégis mindegyik esetben azt kell mondanunk, hogy Luther a Szentírás alapján teljes joggal vallja mindegyik igazát, egymás melletti érvényét. Mindez próbára teszi az emberi értelmet, valamint a bizalmat Isten ígétében, mégis azt látjuk, hogy egymástól elválaszthatatlanul igaz mindegyik. Nemcsak különböző műveiben él valamennyi formával a reformátor, hanem már magában a római levél magyarázatában megtaláljuk Róm 7,25 kapcsán (majd a *Latomus* elleni iratában is⁸). Épp a kettősség miatt emeli ki, hogy csak részben vagyunk igazak – amivel nem a *totus* jelentését tagadja vagy gyengíti, hanem arra mutat rá, hogy a teljes isteni valóság csak az ilyen, emberek számára paradox leírásokban, együttesen ragadható meg. Épp ezért ad hangot annak, hogy nem szabad a „teljesen” helyett a „csak” szót használnunk, egyik állapotot a másik ellenében kijátszanunk!⁹

Arra is rávezethet minket ez a jelenség, hogy megértsük: Luther szerint elengedhetetlenül szükségünk van arra, hogy a magunk emberi, sok tekintetben korlátozott, behatárolt fogalmaink háttárait az isteni értelem felé általánosítsuk – ahogyan több kutató meg is jegyzi (pl. Ebeling), hogy Luther átveszi a korabeli teológiai fogalmakat, de más értelemben használja. Gerhard O. Forde is ki-

5 Luther: *Wider den Löwener Theologen...* (1. jz.), 58–60, 63, 89, 106.

6 Härle, Wilfried: *Dogmatik*. Berlin – New York, 1995, De Gruyter, 164.

7 Pesch, Otto Hermann: *Simul iustus et peccator. Sinn und Stellenwert einer Formel Martin Luthers. Thesen und Kurzkommentare*. In Schneider, Theodor – Wenz, Gunther (hrsg.): *Gerecht und Sünder zugleich? Ökumenische Klärungen*. Freiburg im Breisgau – Göttingen, 2001, Herder – Vandenhoeck & Ruprecht, 158. /Dialog der Kirchen, 11./

8 Root, Michael: *Continuing the Conversation: Deeper Agreement on Justification as Criterion and on the Christian as simul iustus et peccator*. In Stumme, Wayne C.: *The Gospel of Justification in Christ. Where Does the Church Stand Today?* Grand Rapids – Cambridge, 2006, William B. Eerdmans Publishing Company, 58.

9 Luther Márton: *Pál apostol levele a rómaiakhoz*. In Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya – Krähling Edit (szerk.): *Luther válogatott művei*. 9. köt. *A Római és a Galata levél magyarázata*. Budapest, 2020, Luther Kiadó, 271.

emeli, hogy a reformáció (benne a *simul iustus et peccator* tétele) vallásos általánosítást igényel – az ő szavaival: gyökeres újraigazodást a keresztyén életről való gondolkodásban, amely megsemmisíti szokásos fogalmainkat és eljárásainkat.¹⁰ Az általánosítás maga is paradoxont rejt magában, hiszen miközben az egyes fogalmak (mint „igaz” vagy „bűnös”) értelmét módosítja, ugyanakkor lényeges, hogy a régi és az új jelentés a különbség mellett is megfeleltethető egymásnak. Ezt a reformátori titkot úgy is szemléltethetjük, hogy Isten gondolatai ugyan végtelenül magasabbak a mi gondolatainknál (Ézs 55,8–9), mindemellett csak azért érthetjük meg Isten igéjében kijelentett gondolatait, mert a kettő között mégis van hasonlóság, megfelelés is.

4. Bár Luther részletesebben nem foglalkozik a *simul iustus et peccator* bibliai megalapozásakor Jóbbal, rövid utalásként mégis számtalanszor említi érvként, így az igei alapok között Jób könyvéből is találunk néhány verset. Muntag Andor rámutat, hogy Jób azt tapasztalta meg, hogy Isten Sátánként támadt rá (héber szóhasználatban sztm/sztn: Jób 16,9; saját fordításában is visszaadva: Jób 30,21),¹¹ Luther pedig arról beszél, hogy Isten Sátánna lesz a kísértés (*Anfechtung*) során, hogy pokolra visz annak érdekében, hogy üdvözítsen. Ezzel is a törvény és evangélium kettőssége tükröződik – a keresztyén ember igaz-bűnös kettősségében.¹² Papapetrou a kettő egybetartozását úgy fejezi ki, hogy törvény és evangélium kettőssége valójában nem Istenben jelent kettősséget (mondhatni e szinten az egységes ige jelenik meg), hanem a *simul iustus et peccator* összefüggésében az emberben áll fenn a kettősség, aki a törvény tekintetében bűnös, az evangélium tekintetében igaz.¹³ Éppen ez volt Jób tapasztalata is. Feltehetően a korabeli rendelkezésre álló latin szöveg lehet az oka, hogy Latomusnak írt válaszában csak a – korábban már említett – enyhébb érvet veszi igénybe: „Véget vet feddhetetlenek és bűnösnek egyaránt.” (Jób 9,22b) A reformátor érve, hogy ha Isten az igazaknak is véget vet, akkor egyszerre bűnösök is kell legyenek.¹⁴ (Pontosan ezt fejezi ki a kerettörténet.) Azonban erősebb érvet nyerhetünk két verssel korábról, ha mélyére ásunk a héber megfogalmazásnak. Radikális illusztrációt szolgáltat ugyanis a *simul iustus et peccator* számára, jóllehet pontosítanunk kell a protestáns új fordítás szövegét: „Ha igazam lenne is, bűnösnek mondana szája, ha feddhetetlen

10 Forde, Gerhard O.: *Christian Life (Eleventh Loculus)*. (EPUB, Eleventh Loculus: Christian Life / 1 Justification / Justification by Faith), pozíció: 898,0-899,2/1604; referenciamód: 42.38., in Braaten, Carl E. – Jenson, Robert W. (ed.): *Christian Dogmatics*. 2. vol. Philadelphia, 2011, Fortress Press.

11 Muntag Andor: *Jób könyve. Fordítás és magyarázat*. 2. kiad. Budapest, 2003, Luther Kiadó, 145.223. /Út a könyvhöz, 1./

12 Fabiny Tibor: Utószó. A keresztes és a teológiai paradigmaváltás kikerülhetetlensége. In Percze Sándor – Szakács Tamás – Tubán József: *A keresztes teológiája és a lelkigondozó szolgálata*. Budapest, 2002, Magyarországi Luther Szövetség – Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, 139. /Magyar Luther könyvek, 9./

13 Papapetrou, Konstantinos E.: *Über die anthropologischen Grenzen der Kirche. Ein philosophisch-theologischer Entwurf zum Thema Simul iustus et peccator aus orthodox-katholischer Sicht*. Hamburg, 1972, Lutherisches Verlagshaus, 67–68. /Arbeiten zur Geschichte und Theologie des Luthertums, 26./

14 Luther: *Wider den Löwener Theologen...* (1. jz.), 49–50.

lennék is, hamisnak tartana.” (Jób 9,20) És ha Luther nem is erre, hanem a 22. versre szokott hivatkozni, amit a Jób 9,21–22 alapján a galata levél első kommentárja során Gal 2,18 kapcsán magyaráz, az teljesen megfelel ennek az értelemnek.¹⁵

Dinamika, relationalitás és eszkatológia

A fent említett igehelyekből is, és mindabból, amit a keresztyén ember *egyszerre igaz és bűnös* állapotáról írt reformátorunk, látható, hogy az nem fér bele egy statikus, hagyományos-tárgyas lételméletbe, amely önálló, rögzített tulajdonságokkal rendelkező tárgyakból építi fel a valóságot. Luther számtalanszor hangsúlyozza, hogy a *simul iustus et peccator* nem kezelhető statikus módon: az, hogy Isten igaznak fogadja el a bűnöst, nem vezethet ahhoz, hogy karba tett kézzel örülünk a bűnbocsánatnak, Isten kegyelmében fürödve, de szemet hunyva ítélete felett. Már Hermann is arra hívta fel a figyelmet, hogy a harci képek használata révén a reformátor számára mindenképpen egy erőteljes, dinamikus tétel áll előttünk, szó sem lehet nyugvópontról, az *egyszerre* szava nem lehet a lelkiismeret „jó éjt puszija” (*Ruhekissen*).¹⁶ Láttuk, milyen fontos szerepe van a bibliai háttér alapján a szempontfüggésnek, ami mindenekelőtt dinamizmust jelent – hiszen sosem önmagában szemléli tárgyát (pl. az ember bűnös vagy igaz létét), hanem mindig valamilyen szempontból, ami azonban konkrét helyzetenként folyton változik. Más oldalról azt jelenti ez, hogy mindig valamihez viszonyítva, az aktuális kapcsolatoknak megfelelően jelennek meg vizsgálatunk tárgyának sajátosságai. A legnyilvánvalóbb példája ennek Préd 7,20 lutheri értelmezése lehet: egy cselekedet jó vagy bűn volta nem ítéltető meg önmagában, minduntalan átértékelődhet a vizsgálat szempontjaitól függően. Csak így, egy relacionális (kapcsolati, viszony jellegű) lételmélet keretein belül értelmezhető, hogy az igaz ember még jó cselekedetei végrehajtásával is vétkezik – tettét nem lehet statikusan érteni.

A statikus szemlélet mellett téves a *simul iustus et peccator* dialektikus értelmezése is – sem a korabeli retorikai értelemben, sem a hegeli szintézisalkotás értelmében nem beszélhetünk itt dialektikáról. Luther ugyanis hangsúlyozza, hogy az ember igaz és bűnös létének feszültsége a keresztyén ember élete végéig megmarad, pl. a megmaradó bűn¹⁷ révén, ami viszont nem lehet ok arra, hogy lemondóan beletörődjünk uralmába. A tétel tehát nem tekinthető egy dialekti-

az egyszerre szava nem lehet a lelkiismeret „jó éjt puszija” (*Ruhekissen*)

15 Luther, Martin: Pál Galatákhöz írott levele. Martinus Luther magyarázata. In Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya – Krähling Edit (szerk.): *Luther Válogatott Művei*. 9. köt. *A Római és a Galata levél magyarázata*. Budapest, 2020, Luther Kiadó, 585–586.

16 Hermann, Rudolf: *Luthers These „Gerecht und sündig zugleich”*. Darmstadt, 1960, *Wissenschaftliche Buchgesellschaft*, 10, 21–22.

17 Luther: *Wider den Löwener Theologen...* (1. jz.), 106.

kus-időtlen formulának, hanem olyan idői-üdvösségtörténeti dinamikus folyamat, ami Isten és ember között zajlik, amely a bűnbocsánat elnyerésétől, ill. a keresztségtől indul, de egy életen át zajlik, beteljesedését pedig csak az örökkévalóságban éri el.¹⁸ A megmaradó bűn csak a hívő halálában, ill. feltámadásában tűnik el (ám itt sem a két ellentétes pólus szintéziséről van szó, hanem az egyik eltűnéséről). Ilyen módon nemcsak az derül ki, hogy a *simul iustus et peccator* formula Krisztus kettős természetében gyökerezik, hanem az is, hogy a feszültség megszűnéséhez Krisztus újjáteremtő munkájára van szükség, ami által a tétel egyértelműen eszkatologikus jelleget nyer.

Végző soron tehát a *simul iustus et peccator* dinamizmusa a megigazulás és megszentelő-dés dinamikus és paradox egységének megragadását jelenti, mégpedig Isten cselekvésének eszkatologikus természete fényében.¹⁹ Ugyanis halálunkig megmarad a bűn, így halálunk jogos büntetés – ez a *peccator in re*, egyfajta *ius peccati* – ; ám juszt is feltámadunk a *iustus in spe* alapján, kegyelemből!

Reménység szerint az olvasó a leírtak után már világosan látja, hogy a *simul iustus et peccator* mennyire alapvető teológiai tanítás – akkor is, ha (mint a bevezetésben láttuk) ökumenikus tekintetben még alapos vitában állnak vele szemben a löweni teológus Latomus leszármazottjai, a római katolikus teológusok. Meggyőződésünk, hogy e szembenállás egyik alapvető háttere az, hogy a római katolikus teológia, különösen is az Aquinói Tamást követő tomista ága, filozófiailag mindenáron a logikai tisztázás, ellentmondásmentesség kiépítésére törekszik, ezért nem tudja elfogadni a feloldhatatlan paradoxonokat – amelyek viszont elengedhetetlenül szükségesek a jórészt Ágoston egyházatyját követő ágostonos szerzetes megértéséhez.

Az egyszerű logika megrökönyödik a lutheri tételen, és nem érti, miként lehet ez az ellentmondás igaz. Kierkegaard Ábrahámról szóló műve igyekszik megérteni Izsák feláldozásának történetét, amit viszont racionálisan nem lehet megérteni. A könyv végéhez közeledve azt fogalmazza meg a dán teológus-filozófus, hogy „Ábrahám ugyan megérthető, de csak oly módon, ahogy a paradoxon.”²⁰ Az, hogy az ember egyszerre igaz és bűnös, szintén érthető, de ugyancsak a paradoxon módján. Hasonlóan, kizárólag a paradoxon módján érthető meg az is, hogy Jézus egyszerre ember és Isten.

Búcsúzzunk a *simul iustus et peccator* tételétől egy markáns, Lutherre jellemző paradox gondolattal: „Az ördög nem vádolhat azzal, hogy nem vagyok igaz lelkű. Nem is állítom, hogy igaz vagyok, mert ellenkező esetben Krisztus egész kincse odaveszne rám nézve.”²¹

18 Hermann: *Luthers These...* (16. jz.), 21–22.

19 Forde, Gerhard O.: *Christian Life (Eleventh Locus)* (EPUB, Eleventh Locus / Chapter 2.: Justification and Sanctification / The Unity of Justification and Sanctification. Location: 949–969/1604, Referenciamód: 43.25-43.57.), In *Christian Dogmatics*. 1. vol. (10. jz.).

20 Rác P. ford. Kierkegaard, Søren: *Félelem és reszketés*. Budapest, 1986, Európa Könyvkiadó, 213.

21 Márton L. ford. Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 8. köt. *Asztali beszélgetések*. Budapest, 2014, Luther Kiadó, 351. 3073. sz.

Radvánszky Albert és az Ordass-per*

1948. augusztus 24-ének esti óráiban a Magyar Köztársaságnak az ÁVH-hoz képest kevésbé ismert ökle, a Gazdasági Rendészeti Osztály nyomozói megjelentek három vezető evangélikus egyházi tisztségviselő lakásán, és miután házkutatást tartottak náluk, bevitték őket kihallgatásra. Ez a három személy Ordass Lajos, a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke, Vargha Sándor egyetemes főtitkár – pozíciója a mai országos irodaigazgatói tisztség jogelődje –, valamint Radvánszky Albert egykori báró és koronaőr, az evangélikus egyház egyetemes egyházi és iskolai felügyelője (ma országos felügyelőnek nevezzük) volt. Az ezt követő, alig valamivel több mint öt hét alatt nemcsak a nyomozás és az ez alapján megindított bírósági eljárás zajlott le, de még a jogerős ítélet is megszületett. Ezt a procedúrát ismerjük ma Ordass-per néven.

A három gyanúsított ellen fölhozott vádak nyilvánvalóan és egyértelműen teljes képtelenségek voltak. Világos, hogy egy, a politikai akarattól valóban független igazságszolgáltatási rendszerben már a nyomozati szakaszban megszűnt volna az eljárás bűncselekmény hiányában. Joggal tartja tehát az emlékezet az Ordass-pert politikai megrendelésre készült koncepciósnak.

Előzmények

1948 májusának második felében kezdetét vette a kormányzat részéről régóta beharangozott tárgyalássorozat az evangélikus egyház képviselőivel (és ezzel szinte egy időben a református egyház képviselőivel is). A kormányzat kommunikált célja az volt, hogy az egyház és az állam szétválasztásának elve mentén tisztázzák a Magyar Köztársaságban működő egyház jogait, és erről kétoldalú egyezményt írjanak alá. A tárgyalásokra az Ortutay Gyula vallás- és köz-

A három gyanúsított ellen fölhozott vádak nyilvánvalóan és egyértelműen teljes képtelenségek voltak.

oktatásügyi miniszter által vezetett kormánybizottság kész szövegtervvel érkezett, amelynek tartalmát a kommunista párt politikai bizottsága dolgozta ki. A tervezet legsúlyosabb pontja az egyházi iskolák kötelező államosításának önkéntes tudomásulvétele volt. Ideiglenesen megválasztott egyetemes egyházi elnökként, valamint egyetemes felügyelőként a tárgyalásokon, a hatalom képviselőivel való, tárgyalások közötti informális megbeszéléseken és a belső egyezte-

* Az előadás elhangzott a Magyarországi Evangélikus Egyház és az Evangélikus Országos Gyűjtemény szervezésében megrendezett, báró Radvánszky Albert egyetemes felügyelő emlékére – megválasztásának 100., a kommunista diktatúra általi eltávolításának 75., halálának 60. évfordulója alkalmából – rendezett konferencia keretében 2023. október 13-án. A téma történelmi szaktanulmányban történő, részletes, hivatkozásokkal és jegyzetekkel ellátott kidolgozására a konferencia előadásainak témái mentén készülő konferenciakötetben kerül majd sor.

kész szövegtervvel érkezett, amelynek tartalmát a kommunista párt politikai bizottsága dolgozta ki.

téseken értelemszerűen Ordass és Radvánszky is részt vett, ahogy változó összetételben, de a többi püspök és felügyelő, valamint jellemzően Vargha főtitkár is. A tárgyalásokon legjobb tudomásunk szerint egyedül Ordass Lajos fejtette

ki markánsan és egyértelműen, hogy az államosítást elfogadhatatlannak tartja, és ellenzi. A tárgyalások pedig még be sem fejeződtek, de már olyan sajtóhírek röppentek föl a korszak lakájmédiájának számító újságok hasábjain, amelyek előrevetítették, hogy már készen áll a pontos vádkoncepció Ordass püspök likvidálására.

A kutatásban közmegegyezés van abban a tekintetben, hogy Ordassnak az egyházi iskolák államosításával szembeni tiltakozása indíthatta a hatalomgyakorlókat arra, hogy rövid úton félreállítsák. Nem ilyen egyértelmű a helyzet a két másik vádlott, Vargha Sándor és Radvánszky Albert esetében. Helyszűke miatt Vargha esetére most nem térek ki, viszont a Radvánszky letartóztatása mögött húzódó lehetséges indokokat mindenképpen számba kell vennünk. Radvánszky szerepe ugyanis az iskolaügyi tárgyalásokon nem egyértelmű. A tárgyalásokról nem maradtak fenn jegyzőkönyvek, és a kormányzat képviselői részéről sem akadtunk sem egyide-

jű beszámoló, sem visszaemlékezés nyomára. Legfontosabb forrásunk ezekre vonatkozóan Ordass püspök különböző egodokumentumai: naplója, *pro memoriái* és önéletrajza. S ezek bár néha tesznek utalást arra, hogy Radvánszky

Radvánszky szerepe ugyanis az iskolaügyi tárgyalásokon nem egyértelmű

és Ordass egy platformon voltak, a tárgyalásokról szóló beszámolók alapján Radvánszky mégis inkább csendestársnak tűnik, és inkább Ordass püspöktársai azok, akik a megbeszélésekben aktívan részt vettek. Mindebből ugyan nem következtethetünk Radvánszky tényleges szerepére, arra viszont igen, hogy ha Radvánszky valóban markáns véleményt fogalmazott volna meg, az azért – Ordass írói gyakorlatából kiindulva – belekerült volna az említett forrásokba.

Más olyan források sem állnak rendelkezésünkre, amelyek egyértelmű választ adnának a Radvánszky félreállítása mögött húzódó politikai indokra. Mindenképpen fontos támpont lehet persze a felügyelő arisztokrata származása, valamint politikai szerepvállalása a Horthy-rendszerben. A felügyelői pozíciókat betöltő, úri, nemesi származású egyházi tisztségviselők esetében már 1947 óta folyamatban volt egy lemondási hullám, a hatalom ugyanis komoly nyomást gyakorolt az ilyen háttérű felügyelők elmozdítására. Báró Radvánszky Albertnek már a neve sem illeszkedett az új rendszerbe.

Indokként szóba kerülhetnek még Radvánszky aktív külföldi diplomáciai kapcsolatai is, amelyek titokban már a második világháború idején is a föld alatt működő Magyar Függetlenségi Mozgalom szolgálatába állított (legalábbis vannak ezt valószínűsítő, erre mutató források). Jóllehet ha a rendszer feltételezte volna, hogy ezeket működteti, vagy titkos információkat szolgáltat ki a Nyugatnak, minden bizonnyal inkább az ÁVH és nem a gazdasági rendőrség járt volna el vele szemben, és a vád is sokkal súlyosabb lett volna.

A vád

Radvánszkyt augusztus 24-i elhurcolása után, augusztus 25-én, augusztus 30-án, szeptember 11-én és szeptember 16-án hallgatták ki. A vizsgálati fogság időtartama alatt, még augusztusban, mind Radvánszky, mind Vargha Sándor lemondott egyházi pozíciójáról. A két őrizetes kicsikart lemondása minden bizonnyal azt a célt is szolgálta, hogy Ordass püspökre is nyomást gyakoroljanak, és rábírák őt is a lemondásra. Zárójelben jegyezzük meg, hogy míg Ordass augusztus 24-én szintén elhurcolták, 25-én este házi őrizetben hazaengedték, 28-án pedig a házi őrizetét is feloldották. Csak miután a megadott határidőig sem mondott le püspöki tisztségéről, jöttek el érte, hogy letartóztassák szeptember 8-án. Úgy tűnik, hogy Radvánszkyt és Varghát túszként tartották fogva ez alatt az idő alatt, hiszen szabadon bocsátásukat Ordass lemondásától tették függővé. Hogy a hatalom tényleg szabadon bocsátotta volna-e Radvánszkyékát Ordass püspök lemondása esetén, azt biztosan nem tudhatjuk. A jelek talán inkább arra mutatnak, hogy nem. Az eljárás kezdetén ugyanis még nem Ordass volt az eljárás névadója a rendőrségi aktákban, hanem arra Radvánszky Albert és társai elleni ügyként hivatkoztak. Nem kizárt, hogy azért, mert csak Ordass letartóztatását és elítélését tették attól függővé, hogy lemond-e püspöki tisztségéről, s így csak az ő személye került volna ki a Radvánszky-aktából, a többiek ellen ugyanúgy lefolytatták volna az eljárást.

A három vádlottal szemben szeptember 20-ára készült el a vádirat. Ez Radvánszky vonatkozásában két fő vádpontból állt. Az első mindhárom vádlottra vonatkozott, a második pedig Varghára és Radvánszkyra. Volt a vádiratban egy harmadik vádpont is, ez azonban kizárólag Varghát érintette, így ezt most előadásomban nem tárgyalom.

A közös vádpont az volt, hogy Radvánszkyék mint az egyház vezetői nem jelentették be a Magyar Nemzeti Banknak azokat az egyházi dollársegélyeket, amelyeket az Egyesült Államokból küldtek az ottani evangélikus egyházak. Ezeket a vád ugyanis pénzügyi követeléseknek tekintette, a devizaköveteléseket pedig a hatályos jogszabályok szerint bűncselekmény volt nem bejelenteni. Ezt a szabad piacot korlátozó szabályozást 1946-ban azért hozták meg, hogy a forint bevezetésével párhuzamosan a kormány pénzügyi stabilitást teremtsen az országban. E szerint a kormányrendelet szerint (8400/1946. M. E. sz. rendelet), ha egy jogi vagy természetes személynek devizára vonatkozó pénzügyi követelése volt (például munkabér, vásárolt áru ellenértéke stb.), azt köteles volt a Nemzeti Banknál bejelenteni, és köteles volt a devizát a banknál a hatósági árfolyamon forintra beváltani. Így próbálták az államháztartás devizatalékait megnövelni. Emellett a szabályozás kiváló lehetőséget nyújtott arra is, hogy gazdasági bűncselekményre vonatkozó vádakkal politikai indíttatású leszámolásokat is végre lehessen hajtani. Ezt már csak az is igazolja, hogy az ilyen bűncselekménnyel megvádolt személyek nem

még augusztusban, mind Radvánszky, mind Vargha Sándor lemondott egyházi pozíciójáról.

szabadon bocsátásukat Ordass lemondásától tették függővé.

a rendes bíróság elé kerültek, hanem egy külön még e célra fölállított, a népbíróságok mintáját követő úgynevezett munkásbíróság elé. Erről később még szót ejtünk.

a szabályozás kiváló lehetőséget nyújtott arra is, hogy gazdasági bűncselekményre vonatkozó vádakkal politikai indíttatású leszámolásokat is végre lehessen hajtani.

A Radvánszky és Vargha ellen fölhozott közös vádpont az volt, hogy 1948 áprilisában Radvánszky Varghán keresztül 1500 forint kölcsönt vett föl az egyetemes egyház kasszájából a fűtéshez szükséges szén megvásárlására, amelyért cserébe fedezetül elzálogosított az egyház számára nyolc körmöci aranyat. Arany elzálogosítása pedig ugyanannak a már említett kormányrendeletnek a tilalma alá esett.

Bíróság előtt

Többek között a vád alapjául szolgáló kormányrendeletben meghatározott bűncselekmények elbírálása ügyében 1947-ben fölállítottak egy fajta rögtönítélő bíróságot. Ez az a bizonyos, korábban már említett munkásbíróság, vagy hivatalosabb nevén uzsorabírósági különtanács. A különtanácsnak öt tagja volt, közülük egyedül az elnök rendelkezett jogi végzettséggel és ítéldbírói ranggal, a négy másik, úgynevezett munkásbírót ipari és bányüzemekben dolgozó

1947-ben fölállítottak egy fajta rögtönítélő bíróságot.

munkások közül válogatták ki. A tanács a döntéseit szótöbbséggel hozta meg, amely ellen fellebbezésnek nem volt helye, magyarán az ítélet azonnal jogerőre emelkedett.

Ez előtt a különtanács előtt kezdődött meg a főtárgyalás szeptember 28-án és folytatódott 29-én, valamint október 1-jén, amikor az ítélet is megszületett. Radvánszky kihallgatására 28-án kedden, az első napon került sor. A tárgyaláson elhangzó tanúvallomása során a körmöci aranyak kérdését világosan tisztázta. Anyagi megszorultságában valóban vett föl 1500 forintot az egyházi pénztárból fűtésköltségeinek fedezésére 1948 áprilisában, erre azonban előlegként tekintett. Azt tervezte, hogy az 1948 őszen esedékes egyetemes közgyűlés előtt saját maga számára költségtérítést szavaztat meg, amely ha a felvett összegnél kevesebb lett volna, akkor a különbözetet visszafizette volna. A körmöci aranyakat pedig pusztán megőrzés céljából helyezte el a saját, hivatali, felügyelői páncélszekrényébe, hogy azok biztonságban legyenek, amíg ő genfi kiutazása miatt üresen hagyta a lakását. A két ügy tehát nem függött össze, nem volt szó zálogba adásról.

A külföldi segélyek be nem jelentésére vonatkozó vád képtelenségére pedig Ordass püspök ügyvédje, Kardos János mutatott rá, aki a három védőügyvéd közül a vezető szerepet vitte a védelem részéről. Védőbeszédében kifejtette, hogy a vád azért teljesen alaptalan és képtelen, mert az amerikai egyházaktól a magyar evangélikus egyháznak érkező pénz nem tekinthető pénzügyi követelésnek, hiszen azt nem valami ellentételezéseként kapta az egyház, hanem segélyként, amelyet a külföldiek a maguk jószántából, önként, ellenszolgáltatás nélkül adományoztak magyar testvéreiknek. Ezt a pénzt sem összegére, sem kifizetésének határidejére nézve

nem lehet sem számon kérni, sem követelni, sem elvárni, csak elfogadni akkor, amikor küldik, és amekkora összeget küldenek. Ilyen adományra pedig nem terjed ki a hivatkozott kormányrendelet hatálya. Az ügyvéd azt is megállapította, hogy annak ellenére, hogy a segélyekre nem vonatkozik a bejelentési kötelezettség, az összeg átutalásának, beváltásának intézése kapcsán az egyház vezetői folyamatosan egyeztettek mind a Gazdasági Főtanács, mind pedig a Magyar Nemzeti Bank tisztviselőivel. Összességében pedig az által, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház ekkora összegű, ellentételezés nélküli, értékálló devizatámogatást kapott külföldről, nemhogy közgazdasági érdekeket nem veszélyeztetett, de a magyar gazdaság devizatartalékainak főlhalmozásához is hozzájárult. Maguk a dollárok – 200 ezer amerikai dollár– ugyanis a Nemzeti Bankban maradtak, az egyház csak a forintra váltott összeget kapta meg.

Radvánszky Albert Kardos János védőbeszédét már nem hallgathatta meg. Kihallgatásának másnapján, szeptember 29-én szerdán ugyanis rosszul lett, és kórházba kellett őt szállítani. A felügyelő eleve nem örvendett már túl jó egészségnek: szívbetegségben szenvedett, reumája és kezdődő sérve is volt, az egész eljárással járó izgalom és megpróbáltatások pedig még jobban kikezdték az egészségét. Rosszulléte miatt az ügyész indítványára a bíróság úgy döntött, hogy Radvánszky Albert ügyét a többi vádlottétól elkülöníti, vele szemben később fog határozni.

A Vargha és Ordass elleni ítélet október 1-jén született meg. Kardos János ügyvéd visszaemlékezései szerint a bírói tanács elnöke, Csajthay Ferenc maga is könnyek között, lelkiismereti válsággal küzdve olvasta föl a munkástanács szótöbbséggel meghozott ítéletét: Vargha három, Ordass két évi fegyházbüntetést kapott. De állítólag maga az ügyész, Alpár András is szégyellte a vádat, amit képviselnie kellett. Szintén állítólag néhány évvel később Ordass Lajostól ezért személyesen is bocsánatot kért.

Radvánszky ügye pedig elkülönítve maradt. Kórházba kerülése után az ő védelmét is Kardos János vette át, aki visszaemlékezései szerint kieszközölte az egykori felügyelő ügyének felfüggesztését, aktájára pedig – Kardos szerint – azt is ráírták, hogy „Az eljárás csak a miniszter külön írásbeli rendeletére folytatható!”. Erre azonban nem került sor. Egy 1956. évi decemberi egyetemes presbitériumi jegyzőkönyv pedig úgy tudja, hogy az ellene indított eljárást a bíróság megszüntette, ennek azonban nem találtuk írásos nyomát. A rendőrség által lefoglalt körmőci aranyakról annyit tudunk, hogy a Magyar Nemzeti Bank Budapesti Főintézetének Érmes és Valutapénztárában kerültek bűnügyi letétbe, későbbi sorsuk azonban ismeretlen.

A kórházi ágyat elhagyva az egykori bárót és egyetemes felügyelőt szabadon bocsátották. Élete hátralévő részét, 1963-ban bekövetkezett haláláig visszavonultan töltötte a hűvösvölgyi Sarepta Evangélikus Szeretetotthonban.

nemhogy közgazdasági érdekeket nem veszélyeztetett, de a magyar gazdaság devizatartalékainak főlhalmozásához is hozzájárult.

Radvánszky ügye pedig elkülönítve maradt.

Luther házassága levelei tükrében

1. Kilenc apáca Wittenbergben

500 évvel ezelőtt, 1523 tavaszán kilenc apáca érkezett Wittenbergbe, és Luther Márton-tól kértek oltalmat, segítséget, gyámolítást. Tulajdonképpen tizenkét apáca szökött meg Nimbschenből, a kolostorból, de hármójukat a családja visszafogadta. A többi kilenc azonban nem kellett a családjuknak. Miért hagyták ott a kolostort? Miért vállalkoztak veszélyes és kimerítő szökésükre, hiszen üres hordókba bújva jutottak ki a kolostorból, és útközben is csak megbízható emberek előtt fedhették fel magukat? Luther írásai tettek rájuk olyan nagy hatást,

Luther *írásai tettek rájuk olyan nagy hatást, ami erre a cselekedetre készítette őket.*

ami erre a cselekedetre készítette őket. Luther ugyanis azt hirdette, hogy senkit nem szabad akarata ellenére szerzetessé, apácává tenni. Ezek az apácák viszont mind gyermekkorukban kerültek a kolostorba, hogy ne a családnak kell-

jen róluk gondoskodni, és szüleik, édesapjuk döntött arról, hogy apáca lesz belőlük. Luther írásain keresztül ismerték fel, hogy ők nem ezt az életformát szeretnék, hogy ők nem ezt a hivatást választották. Más akartak – s ezért menekültek Lutherhez Wittenbergbe.

Luther így ír 1523. április 10-én Spalatinnak erről az eseményről: „Érkezett hozzám kilenc szökött apáca, szálanomra méltó társaság [...] Nagyon sajnálom őket, de még inkább a többieket, akik országszerte tömegesen pusztulnak bele az átkozott és istentelen szüzességbe. A női nem, mely önmagában igen gyámoltalan, s a férfival természettől fogva, sőt isteni rendelésből össze van kötve, attól ilyen kegyetlenül elszakítva pusztul el.”¹

Luther *átérzi az apácák kilátástalan, reménytelen helyzetét, és felelősséget vállal értük.*

Azt mutatja ez a levél, hogy Luther átérzi az apácák kilátástalan, reménytelen helyzetét, és felelősséget vállal értük. Vállalja, hogy menedéket ad, és segítségükre lesz, hogy ebből a helyzetből kikerüljenek. Ugyanakkor ebből a levélből az is látható, hogy milyen véleménnyel

van a kolostorokba zárt és kényszerű apácaéletet élő nőkről, s az is látható, hogy a nőről való gondolkodását mennyire meghatározza az, amit a Szentírás mond: az asszony a férfi segítőtársa. Összetartoznak. Szüksége van a társára, s – mai szóval élve – joga van arra, hogy megtalálja társát, hogy egy férfi gondoskodására számíthasson.

1 Csepregi Z. ford. Georg Spalatinnak. In Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 7. köt. *Levelek*. Budapest, 2013, Luther Kiadó, 345. 600. sz.

Bár ezt a levelet is, mint minden más írást, a saját korának összefüggéseiben kell nézni, de elmondható, hogy ebből a gondolkodásból egyáltalán nem az látható, hogy Luther alsóbbrendűnek tekintette volna a nőket. Inkább arról van szó, hogy az isteni rendelés szerinti helyükre állította őket, mely rend mind a férfinak, mind a nőnek javát szolgálja. Igaz, hogy „gyámoltalannak” mondja a női nemet, ami ma már egyáltalán nem mondható el a nőkről, de a korabeli viszonyok és jogi rendszerek között a nő kiszolgáltatott volt a társadalomnak. Ugyanakkor az is igaz, hogy Isten rendelése azért adatott, mert akár a nők, akár a férfiak élete könnyebb, ha életüket közösségben, segítőtársal az oldalon élnek, ez könnyebbé teszi a gondjaikat, mert elosztódnak, és megkettőzi az örömeiket, mert megoszthatók. Egyedül, magányosan egy életúton át sokkal-sokkal nehezebb. S bármilyen kor, társadalom, világ köszönt is ránk, ez mindig, mai korunkban is így igaz.

egyáltalán *nem az látható, hogy Luther alsóbbrendűnek tekintette volna a nőket.*

Luther tehát vállalja, hogy gondoskodik az apácaokról, s ezért elsősorban a lakhatásukat biztosítja. Wittenbergi polgárok családjait kéri meg egy-egy apáca elhelyezésére, aki aztán bekapcsolódik a család életébe, és a család részévé válik. Azután pedig igyekszik minden apácának, aki házasodni szeretne, férjet találni. Van, akinek leánynevelést ajánl, Staupitz rendfőnök nővére, Magdalena Staupitz pedig leányiskola vezetője lesz. Egyetlen apáca sorsa maradt bizonytalan, Katharina von Boráé, aki elszegényedett nemesi családból származott, és aki a kolostorban latin nyelvű oktatásban is részesült, művelt, talpraesett, erős akaratú asszony volt.²

Wittenbergi *polgárok családjait kéri meg egy-egy apáca elhelyezésére,*

1524-ben Luther még az ő ügyében ír levelet egy Baumgärtner nevű embernek, aki szeretne volna feleségül venni Katharina von Borát, de a családja nem támogatta ezt a tervét, így aztán a házasságból nem lett semmi. Luther másik javaslatát pedig Katharina nem fogadta el.³ Így aztán 1525 elején még nem volt megoldott Katharina sorsa.

2. Luther házasságkötése

Luthernek az 1525. április 16-án kelt Spalatinnak írott leveléből kiderül, hogy ekkor még nem gondol a házasságra, hiszen azt írja: „Egyébként amit házasságról írsz: ne csodálkozz azon, hogy pont én nem nőülök meg”.⁴ Ugyanakkor e mondatból az is kiderül, hogy már beszédtéma az, hogy Luther is megházasodhatna. Lehet, hogy ez járult hozzá ahhoz, hogy 1525. június 13-án elvette feleségül Katharina von Borát? Mindenesetre a június 16-án ismét Spalatinnak

2 Leonhard Koppénak (Torgauban). In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 353. 602. sz.

3 Hieronymus Baumgärtnernek (Nürnbergben). In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 394. 782. sz.

4 Csepregi Z. ford. Georg Spalatinnak. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 406. 857. sz.

már beszédtema az, hogy Luther is megházasodhatna.

Két levélben is erről beszél. Az egyikben ezt írja: „Az Úr váratlanul és meglepetésemre házasságba ejtett engem Katharina von Borával, az apácával, pedig mást terveztem.”⁶ Egy másik levélben pedig így ír: „Isten hirtelen és váratlanul foglyul ejtett engem a szent házasság kötelekével”.⁷

„Isten hirtelen és váratlanul foglyul ejtett engem a szent házasság kötelekével”

hogy „én sem szerelmes, sem heves nem vagyok, hanem szeretem a feleségemet.”⁸ A felesége iránti szeretet alapja tehát az, hogy Istentől kapottként tekint rá. S ez elég ahhoz, hogy boldog, kiegyensúlyozott, valóban segítőtársi kapcsolatot megélő házasságban éljen Luther is, és Kata asszony is, s közben, ahogyan ma mondanánk: hozzásegítse őket ahhoz, hogy megvalósítsák önmagukat. Mai világunkban, amelyben a szexualitás megélése különös hangsúlyt kap, amikor a másik tisztelete jelentősen megcsappant, s az elköteleződés alig-alig létezik, talán jobban támaszkodhatnánk – különösen mi, keresztyének – arra, hogy a házasságunkat Istentől kaptuk, és házastársunkhoz azért (is) maradunk hűségesek, mert őt Isten adta nekünk.

De honnan tudjuk, hogy Luther és Bóra Katalin házassága jól sikerült? Luther számtalanszor beszél arról, hogy mennyire ragaszkodik feleségéhez, nem cserélné le senki másra, hogy milyen sokat jelent neki Kata asszony és a gyermekek, hogy milyen gondoskodó asszony áll mellette, s hogy azelőtt, hogy megnősült volna, bizony nem volt ilyen jó dolga.⁹

De honnan tudjuk, hogy Luther és Bóra Katalin házassága jól sikerült?

Most azonban Luther azon levelein keresz-
tül pillantunk bele házasságukba, amelyeket feleségének írt, amikor valami ügy elszólitotta őt otthonról.

írt levelében az alábbiakat írja: „Betömtem a szájukat azoknak, akik hírbe hoztak Katharina von Borával”.⁵

Bárhogy történt is, Luther a házasságot és feleségét Istentől kapott ajándéknak tekintette.

Ami tehát minden emberi körülmény elle-
nére is biztos a számára, hogy házasságkö-
tése Isten akaratából történt, és feleségét is
úgy fogadja, mint Istentől kapott segítőtársat.

Ez azért is fontos, mert ugyanakkor megvallja,

hogy „én sem szerelmes, sem heves nem vagyok, hanem szeretem a feleségemet.”⁸ A felesége iránti szeretet alapja tehát az, hogy Istentől kapottként tekint rá. S ez elég ahhoz, hogy boldog, kiegyensúlyozott, valóban segítőtársi kapcsolatot megélő házasságban éljen Luther is, és Kata asszony is, s közben, ahogyan ma mondanánk: hozzásegítse őket ahhoz, hogy megvalósítsák önmagukat. Mai világunkban, amelyben a szexualitás megélése különös hangsúlyt kap, amikor a másik tisztelete jelentősen megcsappant, s az elköteleződés alig-alig létezik, talán jobban támaszkodhatnánk – különösen mi, keresztyének – arra, hogy a házasságunkat Istentől kaptuk, és házastársunkhoz azért (is) maradunk hűségesek, mert őt Isten adta nekünk.

De honnan tudjuk, hogy Luther és Bóra Katalin házassága jól sikerült? Luther számtalanszor beszél arról, hogy mennyire ragaszkodik feleségéhez, nem cserélné le senki másra, hogy milyen sokat jelent neki Kata asszony és a gyermekek, hogy milyen gondoskodó asszony áll mellette, s hogy azelőtt, hogy megnősült volna, bizony nem volt ilyen jó dolga.⁹

Most azonban Luther azon levelein keresz-
tül pillantunk bele házasságukba, amelyeket feleségének írt, amikor valami ügy elszólitotta őt otthonról.

5 Csepregi Z. ford. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 415. 892. sz.

6 Csepregi Z. ford. Wenceslaus Linknek (Altenburgban). In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 417. 896. sz.

7 Csepregi Z. ford. Leonhard Koppénak (Torgauban). In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 417. 898. sz.

8 Csepregi Z. ford. Nicolaus von Amsdorfnak. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 418. 900. sz.

9 Lásd pl. Virág Jenő: *Dr. Luther Márton önmagáról*. Budapest, [1991.], Ordass Lajos Baráti Kör, 157–162.

3. Luther levelei feleségének

3.1. Hitélet és magánélet összhangja

Összesen 21 levél maradt fenn, melyeket 1529 és 1546 között írt feleségének különböző helyszínekről. Sajnos Kata asszonynak a férjéhez írt leveleiből egy sem maradt fenn. Így csupán Luther írásából következtethetünk házasságuk jellemzőire. Így is kibontakozik azonban egy nagyon szép, de sok teherrel, gonddal megrakott házasság képe.

Házasságukat legmélyebben a hitük és a hitből fakadó kegyességük jellemezte. Néhány kivétellel Luther mindig az apostol szavaival kezdi levelét, pedig – ne feledjük – ezek mind magánlevelek. „Kegyelem és békesség Krisztusban” – írja, s csak azután jöhet a megszólítás és a mondanivaló. Számukra tehát természetes,

hogy Krisztus-hitük meghatározza a mindennapjaikat, s benne a házasságukat is. Hitükről magától értődően vallanak, és szentírási mondatokat hétköznapjaikban is, legyen bármi a téma, beleszőnek beszédükbe, mert hitélet és magánélet összefonódik.

Házasságukat legmélyebben a hitük és a hitből fakadó kegyességük jellemezte.

A mai keresztyének, a felvilágosodásnak nevezett folyamat következtében (amely az egyháztól való folyamatos távolodást is jelenti) bizonyára nehezebb helyzetben vannak. Mi nem így tanultuk a magánlevél írásának formáját, de a mindennapi élet formáit sem. Hozzászoktattak bennünket a világias megfogalmazásokhoz. Luther levelei azonban példák lehetnek a számunkra. Miért ne fogalmazhatnánk mi is így, ha testvérek között vagyunk: kegyelem és békesség Krisztusban. Azt akarom elmondani neked, hogy...

És miért ne biztathatnánk egymást, nemcsak a gyülekezetben, de a családjukban is arra, hogy imádkozzanak. Luther számtalanszor teszi ezt leveleiben. Imádságra biztat, hálaadásra hívja feleségét, szeretteit, és nem egyszer indokolja is: van értelme az imádságnak, mert Isten meghallgatja azt.¹⁰

Luther természetessége a hit dolgaiban arra tanít minket, hogy mi, mai keresztyének is keressük meg és tanuljuk meg hitünket úgy kifejezni, hogy az érthető legyen minden ember számára ebben a mai világban, és ne elutasítással, hanem elfogadással tudják hallgatni a nem keresztyén emberek is.

3.2. Megszólítás és címzés

Luther feleségének szóló megszólításai végtelenül kedvesek, szeretetteljesek és humorosak, ugyanakkor már a megszólításokban is érződik tisztelete felesége iránt, és munkája iránt. Legismertebb megszólításai ezek: „kedves Káthém”, „kedves Käthe uram”.¹¹ Címzései hasonló

10 Pl. Feleségének, Katharina von Borának írt levelei: *LVM* 7. köt. (1. jz.), 572. 1908. sz.; 637–638. 3509. sz.; 640. 3512. sz.

11 Masznyik E. és Csepregi Z. ford. Pl. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 495. 1476. sz.; 581. 2130. sz.; 678. 4139. sz.

stílusban íródtak: „Az én drága gazdasszonyom, Katherin Lutherin kezéhez”,¹² „Édes, kedves uramnak, Katharina von Bora asszonynak”,¹³ „Az én kedves, barátságos gazdasszonyomnak,

megszólításai végtelenül kedvesek, szeretetteljesek és humorosak,

Luther Katharina von Borájának, prédikátorának, serfőzőjének, kertészének és ami még lehet”¹⁴; „A nagy műveltségű Katherin Lutherin asszonyságnak”,¹⁵ „A szent aggodalom asszonyának”.¹⁶

Ezekből a megszólításokból és címzésekből kitűnik, hogy Kata asszony milyen tevékeny volt, tudós férje mellett ő teremtette meg a családi élet feltételeit, nevelte gyermekeiket, vezette a háztartást, kertet művelt, és még a tudós beszélgetésekbe is – pl. egy-egy igehirdetés kapcsán – beleszólt, volt véleménye, értette, miről beszélnek. Emellett anyai, hitvesi érzelmekkel ápolta gyermekeit, ha betegek voltak, és aggódott férjéért, ha betegség érte.

Luther szeretettel teli tisztelete felesége iránt, és felesége gondoskodó, aggódo szeretete férje iránt ma is kedvet ébreszthet a házasság iránt, mert ha ilyen egy házasság, akkor érdemes megházasodni.

3.3. A levelek témái

3.3.1. Közügyek

Luther rendszeresen beszámolt feleségének azokról az eseményekről, melyek miatt el kellett utaznia. Természetesnek tartotta, hogy ezek az ügyek feleségét is érdeklik, felesége pedig minden bizonnyal igényt tartott arra, hogy Luther tájékoztassa. Amikor Marburgban vitázott Zwinglivel és társaival, akkor például ezt írta feleségének: „Ámde mi a testvérséget és tagságot nem óhajtjuk, békességgel és szépen akarunk azonban elválni [Zwingliéktől].”¹⁷

Amikor Coburgban várta az augsburgi hitvallás fogadtatását, a hosszú várakozás végén megvallja: „Történjék, amit Isten akar! Csak a birodalmi gyűlés véget érne!”¹⁸

Amikor élete utolsó útján Eislebenbe megy, ahová vitatkozó grófok kibékítése miatt kellett elutaznia, ezt írja feleségének: „[...] az uraságok tanácsosaik által majdnem mindenben meggyeztek.”¹⁹

12 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 522. 1582. sz.

13 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 581. 2130. sz.

14 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 678. 4139. sz.

15 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 685. 4199. sz.

16 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 689. 4203. sz.

17 Masznyik E. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 495. 1476. sz.

18 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának (Wittenbergben). In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 552. 1713. sz.

19 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 690. 4207. sz.

Beszámolóiban természetesen megjelenik a személyesség, hiszen minden egyes mondat egyúttal utal arra, hogy Luthernek mi a szándéka, az érzése, a reménysége. S ez is azt mutatja, hogy Luther és Kata asszony között a legteljesebb bizalom volt, mindent megosztottak egymással. A tudós Luther nem gondolta azt, hogy volna olyan esemény az életében, ami ne tartozna a feleségére is, és amit ne akarna elmondani feleségének. Feltételezhetjük, hogy Kata asszony hasonlóképpen írt válaszleveleiben férjének, és feltételezhetjük azt is, hogy a mindennapokban, amikor Luther otthon volt, a beszélgetéseik is mindig kiterjedtek a velük történetek elmondására, gondolataik megosztására. Nem egymás mellett éltek, hanem együtt, társként, megosztva mindent egymással.

Hát nem erre lenne szüksége minden házasságnak?

Hát nem erre lenne szüksége minden házasságnak?

3.3.2. Személyes és családi ügyek

A magánlevelek sajátossága, hogy személyes és családi dolgokról esik szó benne. Luther leveleire is jellemző ez a sajátosság. Érdekes kicsit válogatni közülük, hogy mely kérdések foglalkoztatták a Luther házaspárt, milyen családi ügyekben kellett szót váltaniuk.

Mivel Luther gyakran volt beteg, ha el kellett utaznia, betegen ment el. Arról, hogy hogy van, javult-e az állapota vagy éppen romlott, rendszeresen írt feleségének.

Coburg várából például ezt írja: „Lőrinc napja óta egész jól voltam, semmi zúgás a fejemben, ettől nagy kedvem kerekedett írni, mert a fülcsengés idáig szörnyen kínozott.”²⁰

Schmalkaldenből hazafelé pedig így számol be vesekővéről: „[...] Hjáróm napig sem voltam itt egészséges, s az első vasárnaptól kezdve ma éjjelig egyetlen csöpp vizelet sem jött belőlem, messze került a nyugalom és az álom, sem étel, sem ital nem maradt meg bennem. Summa, halott voltam, téged gyermekeinkkel együtt Isten és az én kegyelmes uram oltalmába ajánlotalak, mintha ebben a halandó világban többé már nem látnálak viszont benneteket. [...]

[...] Ma éjjel Isten csodát tett rajtam, és tesz még most is az istenfélő emberek imáinak köszönhetően.”²¹

Torgauból, 1532-ben így ír: „Általában jól alszom, hat-hét órát egyfolytában, aztán még két-három órát utólag. Azt hiszem, a sör az oka.”²²

A betegségek mellett persze sok más témában is ír Luther.

Egy alkalommal például arról ír Kata asszonynak, hogy famulusát (szolgáját, segítőjét, munkatársát), aki most eltávozik tőle, alaposan fizesse meg. Ezt írja: „Nyúlj tehát a zsebedbe, és ne hagyj egy ilyen derék legényt nélkülözni, hiszen tudod, hogy ez nemes célt szolgáló és Istennek tetsző befektetés. Én is tudom, hogy üres az erszény, de ha volna, tíz aranyat is szívesen adnék

20 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 551. 1682. sz.

21 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 602. 3140. sz.

22 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.) 571. 1908. sz.

A betegségek mellett persze sok más témában is ír Luther.

neki, de ötnél alább semmiképp ne engedd [...] Rád bízom, honnan szerzel.”²³

De ír például Leni nevű leánya elváltasztársáról is: „Azt hiszem, ha el akarod szoktatni, jó volna ezt fokozatosan tenni, úgymint először

naponta egyszer, aztán naponta kétszer választod el, míg lassanként abba nem hagyja.”²⁴ (Leni, Magdalena Luther 1529-ben született, és csupán 13 évet élt.)

De ugyanebben a levelében ilyen mondatot is ír: „Mondd meg Christian mesternek, hogy gyalázatosabb okuláréval egész életemben nem találkoztam, mint ami levelével érkezett.”

Gyermekeiről sem feledkezik meg leveleiben: „Csókold meg Lenit és Hanzit!”²⁵ – írja például egy alkalommal, vagy „Ezzel Istennek ajánlva fiókáinkkal és az egész háznéppel együtt, ámen.”²⁶

Sőt! Még gyermekeinek ajándékról is gondoskodik, hiszen ezt írja: „Ebben a városban, bár most van vásár, semmit sem találok a gyerekeknek. Ha nem hoznék semmi különöset, szerezz be helyettem valami vásárfiát!”²⁷

De van, amikor udvarol is feleségének. Ezt írja: „Tegnap egy gonosz ital csúszott le a torokom [...] És arra gondoltam, milyen remek borom és söröm van otthon, ráadásul egy szép asszonyom, akarom mondani, uram.”²⁸

Miért érdemes ezekbe a hétköznapi és bármelyikünk életét érintő személyes és családi témákba beleolvasni? Éppen azért, mert bennünket is érint vagy érinthet bármely téma. Ezekből látszik, hogy Luther Márton is ember volt, nem egy történelmi, egyháztörténeti hős vagy emberfeletti ember, esetleg mai kifejezéssel élve: sztár. Ő is ugyanúgy élte mindennapjait, ahogyan mi, ugyanúgy viselte a betegségeit, gondjait, terheit, anyagi problémáit, ahogyan mi. Ezeken a témákon keresztül Luther közel kerül hozzánk, ember lesz, akit Isten megbízott az egyház reformációjával. Olyan ember, aki ezt a mindennapi

terhek mellett hűséggel, elkötelezetten végezte.

Érdemes azért is beleolvasni ezekbe a témákba, mert a jól működő házasság és család képe ezekben a napi kisebb-nagyobb dolgokban

Ezeken a témákon keresztül Luther közel kerül hozzánk,

különösen is kirajzolódik. A férjé, aki feleségét uramnak szólítja, mert tiszteli őt azért, hogy felesége az egész családról gondoskodik: vezeti a háztartást, neveli a gyermekeket, kezeli a pénzügyeket, megteremti a család anyagi alapjait. Az apáé, aki meleg szeretettel szereti gyermekeit,

23 Csepregi Z. ford. *LVM* 7. köt. (1. jz.), 572. 1908. sz.

24 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 522. 1582. sz.

25 Masznyik E. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 495. 1476. sz.

26 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 581. 2130. sz.

27 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 572. 1908. sz.

28 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 581. 2130. sz.

és részt vesz nevelésükben. A feleségé, aki aggódik férjéért, imádkozik érte, és imádkozni tanítja gyermekeit, aki érdeklődéssel hallgatja, sőt, elvárja a reformáció ügyeiről való beszámolókat.

Egy jól működő házasság képe pedig talán egyre fontosabbá válik mai világunkban, mert példát adhat a házasságra olyan időben, amikor sok házasság elromlik.

3.3.3. Luther humora

Luther leveleit minden témában át- meg átjárja a humor, és ez jellemzi házasságát is. Legkedvesebben Kata asszony aggodásán humorizál. Ezt írja: „Igen hálásan köszönjük nagy aggodásodat, melytől még aludni sem tudsz. Mert azóta, hogy annyira aggódsz értünk, majdnem tűzhálalt szenvedtünk szállásunkon közvetlenül a szobám ajtaja előtt. Tegnap pedig kétségtelesen aggodásod következtében egy kő majdnem a fejünkre esett [. . .] A kő arra gondolt, hogy meg fogja köszönni szentséges aggodásodat, ha a jóságos szent angyalok nem őrizték volna meg. Félek, ha nem hagysz fel aggodásoddal, elnyel minket a föld [. . .]”

Luther leveleit minden témában át- meg átjárja a humor,

Így olvasod a kátét és a hitvallást? Te csak imádkozzál, és a gondviselést bízd Istenre!”²⁹

Milyen nagy dolog, ha egy házasságban, de az élet minden dolgában is, képes valaki humorosan látni az eseményeket! Milyen megkönnyebbülést jelenthetett Kata asszonynak, hogy aggodását így módon oldotta fel férje! Bizonyára el is mosolyodott rajta.

3.4. Búcsúzás

Érdemes még Luther leveleiben a búcsúzás szavait is megfigyelnünk. Ilyeneket ír: „Isten veled, és üdvözöld minden barátunkat! Martinus Luther doktor igen sebtében, mert sietős a küldöncnek.”³⁰ „Kedvesed, Martinus Luther doktor”.³¹ „Legyetek mind vidámak és imádkozzatok, ámen! [. . .] Martinus Luther, szíved szerelme”.³² „Szentséged készsleges szolgája, Martinus Luther”.³³ „Isten oltalmazzon egész házad népével, add át üdvözletem az asztaltársaságnak! [. . .] M. Luth., a Te régi kedvesed”.³⁴

A búcsúzás szavaiban koncentráltan jelenik meg az a szeretet, amelyet felesége, családja és barátai iránt érez. Ha csupán ezeket olvassa el az ember, s a levelek tartalmát nem nézi, akkor is megbizonyosodik afelől, hogy egy érzelmekben gazdag, házastársához élete végéig ragaszkodó személy írta őket.

29 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 689. 4203. sz.

30 Csepregi Z. ford. Philipp Melanchthonnak (Wittenbergben). In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 571. 1907. sz.

31 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 581. 2130. sz.

32 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 638. 3509. sz.

33 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 689. 4203. sz.

34 Csepregi Z. ford. Feleségének, Katharina von Borának. In *LVM* 7. köt. (1. jz.), 683. 4195. sz.

4. Luther házassága levelei tükrében

Luther leveleiből egy olyan Luther-arc látható, amelyet sem a történelem, sem az egyház tanítása, sem Luther sok küzdelme nem mutat be: a magánember Lutheré ez az arc, aki minden terhe ellenére – pedig a reformáció terhét hordta vállán! – boldog volt, mert volt felesége, akit szeretett, voltak gyermekei, akiket atyai módon nevelgetett, és elégedett volt azzal, amit Istentől kapott. Nem akart más házastársat, nem akart több anyagi javat birtokolni.

S bár egyetlen házasságot sem szabad idealizálni, és tökéletes mintaként állítani mások elé, ráadásul régebbi korok társadalmi hatásai a házasságra ma már szintén nem alkalmazhatóak, annyit mégis elmondhatunk, hogy Luther és Bóra Katalin házassága minta, segítség lehet minden házasságba indulónak és házasságban élőknek. Hiszen rámutat a házasság alapjára, hogy Isten adta társunkat, megláttatja az egymás iránti szeretet naponkénti megnyilvánulásait, a figyelmességeket, a közösen megbeszélte ügyeket, legyenek akár kis, akár nagy ügyek, mert boldogan fogadja be a házasság gyümölcsét, a gyermekeket, és közben saját hivatásában is teljesebb tud lenni a boldog és biztonságot adó házastársi, családi háttérből végezve azt.

Luther és Bóra Katalin házassága minta, segítség lehet minden házasságba indulónak és házasságban élőknek.

Mai korunkban pedig egyaránt fontos Luther személyének teljesebb ismerete, hogy jobban értsük teológiáját, és a házasság, a férfi-nő kapcsolat, a család Isten teremtési rendjébe illeszkedő jellemzőinek megismerése, hogy megmaradjunk a Krisztus-hitben, és segíteni tudjuk fiataljainkat a párválasztásban, és a válságba került házasságokat a megoldás keresésében.

Ajánlott irodalom

- Cs. Szabó Sándor: *Luther*. 1. köt. *Az út*. 2. köt. *Az igazság és az élet*. Budapest, 2018, Harmat.
- Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 7. köt. *Levelek*. Budapest, 2013, Luther Kiadó.
- Koch, Ursula: *Rózsák a hóban. Bóra Katalin, Luther felesége – egy bátor asszony élete*. Budapest, 1999, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya.
- Virág Jenő: *Dr. Luther Márton önmagáról*. Budapest, [1991,] Ordass Lajos Baráti Kör.

Búzaszem: a szívből született iskola

Amikor gyerekeink iskoláskorúvá cseperedtek, szétnéztünk Göd környékén, hogy melyik iskolába vinnénk őket szívesen. Az otthoni nevelés folytatásaként keresztény, magyar, családias, természetközeli nevelést képzeltünk el számukra, de ezt együtt sem a környéken elérhető önkormányzati, sem az alapítványi, sem az egyházi iskolákban nem találtuk meg. Ezért Bernolák Dóra szülőtársammal és Ország Tibor plébánossal úgy döntöttünk, hogy iskolát alapítunk. A gondolat mellé állt Szemkeő Judit, a Magyar Kolping Szövetség akkori vezetője. Így született meg 2004 őszén a Búzaszem, és működött eleinte a Nagykőrösi Kolping Katolikus Általános Iskola tagintézményeként.

Egy osztályban hét gyermekkel kezdtünk. Ma nyolc osztályban 173 gyermek jár hozzánk, s három-négyszeres a túljelentkezés. Nem szeretnénk nagyobbak lenni.

A kezdetkor a hét gyermeket a katolikus közösségi ház nagytermében neveltük. A következő esztendőben a református közösségi házban indult osztályunk. Az iskolának ezt az ökonomikusan nyitott jellegét ma is őrizzük, amint azt is, ahogy épületünket 2008–2010 között megépítettük. Nem az államra, az egyházra vártunk, hanem az önkormányzattól e célra kapott gyönyörű telken magunk álltunk neki az építkezésnek, pénz nélkül, de Istenben bízva. A bank a munka végén 260 millió forintra értékelte az épületünket, amelynek építésében nem volt pályázati, állami, egyházi pénz. Mi vagyunk benne, sok ezer ember ima-, pénz-, munka-, árengedmény- és kapcsolati adománya.

Ezt a közösségi szellemet igyekszünk továbbvinni az iskolában.

Nem várunk külső segítségre, hanem mindent igyekszünk a közösségünkben megoldani. Az eltelt 19 esztendő alatt a gyakorlatban kikísérleteztük a keresztény, magyar, családi nevelés új útját, s ezt szívesen adjuk át másoknak is.

Szív után: az ész

Amikor iskolákról beszélünk, többnyire a nevelés mindennapi színtereit vesszük sorra. Én megfordítom most a sorrendet, s arról írok, hogy az elvekből és a tudományos tényekből miként következik az iskolai nevelés módja. Itt szükséges megemlítenünk Karácsony Sándort, a „lélek szerinti professzort”, aki tökéletesen összefoglalta a magyar iskola követelményeit: „Csak ilyen, létünk törvényeibe mélyen belelátó, bátor, biztos értékelésen alapuló, felelősségteljes, józan ítélet alapján végzett kiválasztás vihet el a magyar iskola tantervéhez. A nevelés nemzetneveléssé a magyar lélek ismerete, a nevelői személyzet magyar lelkisége mellett is csak akkor válhatik, ha a magyar élet problémáira előkészít, ha a tanterv, aminek alapjára támaszkodik, *tartalmi magyarságot visz a nevelés minden emberre érvényes, formális törvényeibe.*”¹ (Kiemelés – H. Sz.)

1 Karácsony Sándor: Magyar nevelés. In: Kiss Árpád – Kovács Máté (szerk.): *Magyarságtudomány és nemzetnevelés*. Debrecen, 1944, Debreceni Könyvek Kiadása, 88. /Magyar nevelés, 3./

A magyar élet problémái

Melyek ma, a XXI. század első harmadának vége felé a magyar élet problémái? Elsősorban az istenhit megrendülése és az érzéketlenség a természetfeletti igazságok iránt. Ebből következik minden más: a közösségek felbomlása, a magány, az önzés, a múltba vezető gyökerek elvékonyodása, a nemzeti kultúra átadásának erőtlensége, az identitásválság, az erőtlen együttműködési készség, az érzelmiintelligencia-szegénység s a testi képességek ma már szabad szemmel is jól látható gyengülése. Utóbbi már oda vezetett, hogy gyermekeink többsége fejlesztésre szorul, mert az idegrendszere nem alakult ki megfelelően.

A nevelés minden emberre érvényes, általános elvei

Melyek a nevelés minden emberre érvényes, általános elvei? Pécsi Rita, aki a schönstatti mozgalmat alapító Kentenich atya pedagógiáját közvetíti felénk Magyarországon, megadja a megoldást: elsődleges az érzelmi intelligencia fejlesztése. Vagyis az érzelmi hálót kell mozgatnunk. A nevelés eszközei és területei: a bizalom, a lélekmozgás, a kötődés, a szövetség, az eszmény. A nevelés módszere pedig az élmény, tapasztalás, azonosulás egymásra épülő hármassága.

Tartalmi magyarság: anyanyelveink

Harmadjára: mi is a tartalmi magyarság, amelyet Karácsony Sándor említ a fenti idézetben? Mi úgy látjuk, a magyar népmese, népdal, népzene, népi játék, néptánc, népi kézművesség, a népi vallásosság, a magyar harcművészet, s persze a későbbiekben az ezekre épülő irodalom, történelem tanulása köt bennünket magyarságunkhoz. Ez kulturális szuverenitásunk alapja, ami pedig a szuverén Magyarország fundamentuma. Azt is gondoljuk, hogy amikor magyar anyanyelvünkről beszélünk, akkor nemcsak szóbeli anyanyelvünket érdemes említünk, hanem

mást is: mozgásos anyanyelvünket, a néptáncot és a népi játékot; mitikus anyanyelvünket, a magyar népmesét; zenei anyanyelvünket, a népzeneét, népdalt és jelképi anyanyelvünket, amely mindezeket összeköti.

nemcsak szóbeli anyanyelvünket érdemes
említünk,

A művészetek hasznáról

Évezredek óta ismert, hogy a művészetek jobbítják az embert. Erről tanúskodnak már ókori feljegyzések is, de a XX–XXI. században tudományos kutatások sora erősítette meg azt, amit az ember mindig is tudott, de legalábbis érzett.

Magyarországon 1972-ben a Kodály-tanítvány Kokas Klára foglalta könyvbe a kutatásait, amelyekben a napi egy énekóránban részesülő és a külön énektanításban nem részesülő gyerekek iskolai eredményeit hasonlította össze. Azt találta, hogy akik napi rendszerességgel énekelnek, mindenben jobbak: összpontosításban, matematikában, szövegértésben, szociális

készségekben és így tovább. Négy évvel később Barkóczy Ilona és Pléh Csaba ugyanerre a következtetésre jutott.

Azóta a nemzetközi tudományos közösségben és Magyarországon is sokan vizsgálták a művészetek hatását, s mindenki egybehangzóan állítja: a művészetek nemcsak az érzelmi intelligenciát, de az értelmi intelligenciát is fejlesztik. Agykutatók, mint például Hámori József, a művészeti tevékenységeknek az agyra gyakorolt pozitív hatásait is elemezték. Ezek a kutatások napjainkban is zajlanak. Nemrég az ELTE és a Károli Gáspár Református Egyetem kutatói fedeztek fel szoros összefüggést a ritmusérzék és az olvasástanulás között. Más kutatók a mesék szerepét vizsgálták a gyerekek életében, s arra jutottak, hogy az a gyermek, akinek nem mesélnek, hat éves korában már másfél évvel marad le szövegértésben, nyelvi fejlettségben, kifejezőkészségben azon kortársától, aki minden nap hallgatta szülei meséjét. A kézművesség haszna is ismert a tudományban: a művészetterápiában köztudott, hogy a természetes anyagokkal való foglalkozás jót tesz a léleknek, segíti a kiegyensúlyozottság helyreállítását.

A tudományos tények tehát egyértelműek: a művészetek semmivel sem pótolhatóan használhatók a fejlesztésben.

Népművészet és identitás

A fent leírtak minden művészetre, tánagra, zenére, énekekre vonatkoznak – így a magyar népművészetre is –, de utóbbi tud még valami mást is: nemzeti identitást ad. A kultúrát jelek és jelrendszerek formájában adjuk át a következő nemzedéknek. Kodály Zoltán „tudatalatti magyarságnak” nevezte azt, amit a népdalok és a népzene segítségével átadhatunk.² Ha mindezt kiterjesztjük a népművészet egészére, azt mondhatjuk, hogy a népi kézművességgel, népmesével, népzenevel, népdallal, néptáncsal, a néphagyomány rítusaival tudatalatti istenhitet, tudatalatti férfi-női mintákat, tudatalatti környezet- és természetvédelmet is átadhatunk, miközben a gyermekek pszichológiai immunrendszerét magas fokon működtetjük – azaz boldog, kiegyensúlyozott gyermekeket nevelhetünk.

Iskola a határon

A Búzaszem Iskolában egyszerre működtetünk általános iskolát és művészeti iskolát. Nem egymás mellett működnek, hanem órarendben is összefonódva. Vagyis a gyerekeknek már reggel és délelőtt is lehet táncórájuk vagy zeneórájuk. A néptáncórák a két testnevelésóra helyén kaptak helyet. A gyerekek óráinak harmada művészeti – javarészt népművészeti – óra: két néptánc, két (nép)zeneóra, két (népdal alapú) szolfézs, két (a népművészettel alaposan befolyásolt) rajz, két (szintén népdalénekes) énekóra, egy (népi) kézművesóra. Van, akinek ennél több a művészet az életében, hiszen jár még külön néptánagra vagy kamaraórára.

2 Kodály Zoltán: Zene az óvodában. In: Kodály Zoltán: *Visszatekintés*. 1. köt. Legyen a zene mindenkié fej. Budapest, 1964, Zeneműkiadó Vállalat, 60.

Néptánc

Néptáncórán elsősorban nem koreográfiát tanulnak a gyerekek, hanem ritmusgyakorlatokat játszanak. Vagyis a ritmusérzék fejlesztésén keresztül fejlesztjük testi és intellektuális képességeiket. A néptánc tehát nem hagyományőrzés, hanem fejlesztés.

Népzene

A Búzaszemben minden gyermek muzsikál. Koboz, citera, duda, furulya, tekerő, hegedű, ének – ezeken a népi hangszereken tanulhatnak a Búzaszem diákjai, s a klasszikus hangszerek közül van zongora-, gitár- és fuvolaoktatás is. A zenetanulás nem magányos tevékenység: ötödiktől minden gyermeket hívunk a kamarazenekarokba. Gitárzenekar, zongora-fuvola duók, a népzeneben pedig gyimesi, moldvai, bakonyi, dél-alföldi zenét játszó négy kis csapat jelzi ezt a szándékot. Báljaink népzene bálók, táncházak, ahol a gyerekek muzsikálnak és ők is táncolnak. Már az elsősök is ott botladoznak a nagyok között a báli zenekarokban. Miközben tánc alá muzsikálnak a nagyobbakkal és tanáraikkal, ezek a kismacsák elhiszik magukról, hogy oroszlanok. És azok is lesznek.

Ünnepek

A néphagyomány ünnepei a keresztény magyar ünnepek, s ezek keretezik az életünket. Mihály-nap, Márton-nap, András-nap, advent, karácsony, farsang, nagybőjt, húsvét, pünkösd – mind egy-egy lehetőség, hogy a rítusokon keresztül is formáljuk a gyerekek lelkét. Részletesen könyvben írható le, amit ezeken az ünnepeken teszünk, de a lényeges talán az, hogy nem színpadra dolgozunk az ünnepeken, hanem a gyerekek és a szülők lelkét igyekszünk megszólítani. Így a gyerekek karácsony előtt elsőtől nyolcadikig nehézségi fok szerint felépítve kántálással, kotyolással, lucázással, bölcsőcskézéssel, vesszőcskézéssel, betlehemezéssel, háromkirályjárással, regöléssel járják a családokat, s viszik az áldást otthonról otthonra. Pünkösdkor pedig a pünkösdkirály-választás történik meg a gyerekek és a szülők között is. És így tovább...

Neveden szólítottalak

Különleges alkalmunk a gergelyjárás, amikor március 12-én az iskolába igyekvő gyerekeket keresik meg az elsősök, hogy hívogassák őket – tehát mindenkit személyesen, név szerint – az iskolába. Az üzenet: fontos vagy. De közben a gergelyjárók megtanultak egy dramatikus játékot, amellyel szolgálnak.

Adventi éneklés

Az adventi időszakban reggelente az iskola aulájában először érkezők kezdik az éneklést. Három-négy énekesünk van kezdetkor, de nyolc órára megtelik a gyerekekkel, a szülőkkel és énekükkel az iskola.

Kalendáriumi napok

Élmény, tapasztalat, azonosulás. Ez vezet bennünket akkor, amikor az időszaknak megfelelő tevékenységekkel borítjuk fel a hagyományos oktatási rendet. A szőlős kalendáriumi napon például szőlőt darálunk, préselünk, szüreti játékokat játszunk, miközben a szőlő, a szőlőtő és a szőlővessző példázatait is elemezzük azokkal a gyerekekkel, akik ehhez már elég érettek. De van búzás, szentes, farsangi, húsvéti, pünkösdi kalendáriumi napunk is, s emellett a gazdakalendárium foglalkozásain az évkör paraszti munkáinak nyomába eredünk.

Hitélet a hittanórán?

Nem. Hitélet minden pillanatban.

Iskolakert

Az iskolakert a mi felfogásunkban nem arra való, hogy a gyerekek megtanulják, miként kell kertészkedni, paradicsomot, uborkát, céklát és egyébeket termelni. Ez csak a felszín. Az iskolakert valójában arra való, hogy a gyerekek megtanulják, miként lehet náluk nagyobb erővel együttműködni. Az iskolakert a szakrális nevelés része. Az üdvösséghez szükségünk lesz érzelmi intelligenciára, s az iskolakert ennek kifejlesztésében segít: a türelem, az együttműködés, a beismerés, az önnevelés, a kapcsolatok, a megbocsátás, a nagyravágyás, az alázat, a bizalom fejlesztésében, a valódi szükségletek megismerésében, a vágyak, szándékok kezelésében, a szabad akarat próbáiban.

Szín-Patika

Az iskolakertre építettük rá negyedik osztályban a Szín-Patika képzést. A természettudományos órákat a gyerekek az iskolakertben megtermelt festőnövények és gyógynövények feldolgozásával töltik. A festőnövényekből festékeket készítenek az órákon, s azzal festenek. A gyógynövényekből otthon használható kenőcsök és párlatok készülnek. A munkát dokumentálják, tehát az élményből és tapasztalásból levonják a megfelelő elméleti következtetéseket.

Csipkeverés

A kézműves tevékenységek közül kiemelkedik a csipkeverés. A gyerekek örömmel végzik, miközben azokat a keresztező mozdulatokat ismétlik, amelyeket a gyógyepedagógiából már ismerünk.

Test és lélek

A Búzaszemben szinte minden fiú szablyavívó. A szablyavívást kedvvel, örömmel csinálják, pedig ez a „szablyavívó nyolcasok” egykezes és kétkezes „írásával” tulajdonképpen gyógyepedagógiai mozdulatsor, amelyet máshol parancsszóra végeznek a gyerekek. Szablyavívás közben érik az idegrendszerük, de közben a végvári vitézokről, az akkori kor hőseiről tanulnak, s az országot védő Thury György nekik nem távoli történelmi figura, hanem bennük élő eszmény.

Mindeközben hét végén járnak a környékbeli várakba játékos ostromokra. S eközben mozognak, s vezetők is támadnak közöttük, akik képesek a várívásokon „hadmozdulatokat” vezényelni.

Regöscserkészzet

Semmiből valamit. Számomra ez a regöscserkészzet nagy tapasztalata. Három éve kezdtük el a Búzaszemben működtetni a cserkészcsapatot. 17 évet vártam arra, hogy a megfelelő vezető megérkezzen, de megérte várakozni. Ma Istenre néző, a kereszténység és a magyar néphagyomány köré közösséget formáló cserkészcsapatunk van, a Csillagösvény cserkészcsapat. A cserkészzet a Búzaszem folytatása, más eszközökkel: szellemileg helyén lévő kortárs közösségben győzik le az akadályokat, amikor a természetben a semmiből varázsolnak maguknak táborhelyet, s kerekítenek a tíznapos tábor köré olyan keretmesét, amely a magyar történelem sikeireiben gyökerezik. S a cserkészzet egyben az ország jövőendő közösségi vezetőinek képzése is.

CSÉN

Munkatársaink nagy részét már kiképeztük a *Családi életre nevelés* programban. A program működtetése az empátia, az önismeret, a közösségi működés, az örömszerzés alapjait tanítja a gyerekeknek, játékos formában – s mellesleg ugyanezen területeken visszahat a tanárookra is.

A pappá magasztosult nevelő

Ha a nevelőkről beszélünk, újra vissza kell nyúlnunk Karácsony Sándorhoz, aki ezt írja: „Kereszttyénné kell lenni a magyarságnak, hogy aztán magyarul lehessen magyarrá, tehát nemzeti lehessen. A nevelés sem lehet addig magyar, amíg a nevelők az áhítat fokán papokká nem magasodnak és önmagukon túl utalva Jézus Krisztustól nem várják, és nem nyerik nevelő munkájukhoz a transcendens erőket.”³ Papokká nem magasztosulnak? A meggyötört, alulfizetett, túlterhelt nevelők? A Búzaszem példája azt mutatja, hogy ez lehetséges a jelenlegi közoktatási körülmények között is. Amint példa arra is, hogy lehet boldog, örömteli iskolát csinálni a jelenlegi NAT és oktatási szabályozás minden követelményét betartva.

A XXI. századi gyermek

Közel húsz esztendeje működik a Búzaszem, s azt tapasztaljuk, hogy a gyerekek egyre rosszabb állapotban jönnek iskolába. Ma sokkal több gyermeket kell fejleszteni, mint húsz esztendeje – s ennek oka nem a vizsgálati módszerek finomodása vagy a mi fejlődő érzékenységünk.

a gyerekek egyre rosszabb állapotban jönnek iskolába.

Néhány éve felmérjük, hogy megvannak-e még a gyerekek csecsemőkori reflexei. A milyen mértékben még megtalálhatók ezek a reflexek, olyan mértékben éretlen a gyerekek idegrendszere. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy el-

3 Karácsony Sándor: *Magyar nevelés...* (1. jz.), 60.

sőben 25–85% közötti idegrendszeri érettséggel kerülnek iskolába a gyerekek. A búzaszemes átlag a fiúknál 54%, a lányoknál 63%. Ez pár százalékkal magasabb, mint a vizsgálók által máshol tapasztalt átlag. Az idegrendszeri éretlenség legfőbb oka – a nem megfelelő étkezés mellett –, hogy a gyerekek életében nincs megfelelő mennyiségű, minőségű és intenzitású mozgás. Helyette képernyők előtt töltik már a kiskorukat is. Amit tehát a XXI. századi gyermek jellemzőjének mondunk, s kikerülhetetlennek írunk le, az valójában a kor ártalmainak a lenyomata a gyermeki testben és lélekben. Ezért az első néhány évben a gyermekek idegrendszerét kell fejlesztenünk – sok mozgással, szablyavívással, zenével, táncsal, népi játékkal, kézműves-séggel, kirándulással –, s az életükből ki kell dobnunk a digitális világot.

Emellett szerveztünk Búzaszem Piacot, hogy egészséges, ellenőrizhető ételmet adjunk a családoknak.

Épület – vizuális nevelés

A tervezőktől azt kértük, öntsék épületbe a Búzaszem nevelési rendszerét. Nyolc tervet adtunk vissza, míg végül Salamin Ferenc tervét elfogadtuk és megvalósítottuk. Salamin Ferenc azt mondta munkamódszeréről, hogy először megismerő szeretettel fordul a megrendelő felé, aztán elengedi a racionalitást és végül hallgat az angyalok szavára.

Így dolgozott nálunk is.

Ha valaki bejön hozzánk, az épületen látja, hogy mi történik benne. A vizuális környezet a nevelés része.

Lélekmentés 1.

A Búzaszemben minden reggel megérkező körrel – reggeli imával – kezdünk az osztályokban. A gyerekek megosztják egymással otthoni gondjaikat, örömeiket. Imádkoznak egymásért. Ezerhatszáz ilyen alkalom van a nyolc esztendő alatt, s a gyerekek közben észrevétlenül megtanulják az együttélést, s leolvasni a másik arcáról, hogy mi zajlik belül.

Szerda reggelként szülők tartanak reggeli elmélkedést az aulában összegyűlt iskolának. Gyakorta más szülők is itt maradnak velünk, innen indulnak munkába.

A felsősök lelki napokon csiszolják az Isten és embertársaik iránti figyelmüket. Erre külön programot dolgoztunk ki, bőséggel merítve a lelkigyakorlatok eszköztárából.

Lélekmentés 2.

A szülőket nem kitesszük az iskolából, hanem behívjuk. Működik az *Apád-anyád ide jöjjön!* program, amikor a szülők a szakmájukhoz illeszkedő órákat tartanak a gyerekeknek.

De a szülők akkor jönnek be az iskolába órákra is, amikor akarnak – csak azt kérjük, hogy előre jelentsék be. Hívjuk őket néptáncórákra, hogy ők is tanulják meg a népi játékokat, amelyeket gyerekeikkel játszunk, s ők az iskola egy részének működtetői is.

A Búzaszem Közösségi Tanács arra szolgál, hogy összefogja a szülők iskolaalkotó és iskolasegítő energiáit. Hétféteken közös munkák és ezeket követő együttes ebédek formálják a közös-

séget, de ha az osztályokban gond van, azt is gyakorta a szülőkkel együtt orvosoljuk. A szülők nyitottságának persze az a feltétele, hogy mi is nyitottan álljunk hozzájuk. Ez a nyitottság azzal kezdődik, hogy az iskolába jelentkező minden családdal egy órát beszélget a jövőndő tanító és az iskola vezetője. A személyesen nekik szánt figyelem még akkor is meghozza gyümölcseit, ha az a gyermek éppen nem kerül be a Búzaszembe.

Lélekmentés 3.

A digitális világot kivettük a gyerekek életéből. Látjuk a nemzetközi tudományos eredményeket: azokban az országokban, ahol a gyerekeket túl hamar engedik a számítógépek mellé, csökken az IQ. S akkor az EQ-ról és az SQ-ról, az érzelmi és spirituális intelligenciáról még nem is beszéltünk. A szülőket arra kérjük, hogy nyolcadikig ne legyen okostelefonja a gyermeknek, s tartsák távol őket a gépektől, a digitális világtól, a digitális játékoktól, közösségi oldalaktól. A szülők pedig arra kérnek bennünket, hogy ezt tartassuk be. Ma már pontosan látszik a jó hatás a gyerekek kapcsolataiban, idegrendszeri állapotában.

Visszahatás a családokra

Keresztény iskoláink ma már missziós iskolák. A Búzaszemben minden esztendőben vannak a szülők közül felnőtt hittanulóink, akik ennek a közösségnek a szemüvegén át látják meg Istent. Nekik segítünk megtalálni az utat az egyházak közösségeihez.

De ugyanígy vannak olyanok, akik a magyar néphagyományra csodálkoznak rá az iskolában. Nekik felnőtt néptánc-, népdal-, népzene- és kézművesalkalmakat teremtünk, hogy visszatalálhassanak saját kultúrájukhoz.

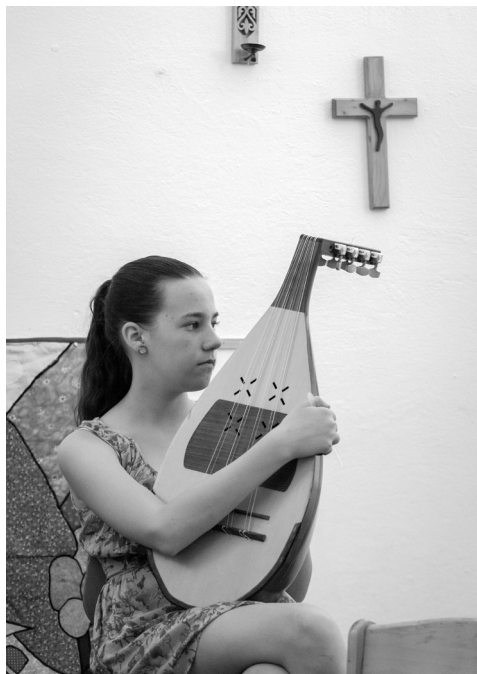
74,8 pont

Ez a Búzaszem legutóbbi nyolcadik osztályának felvételi pontszámátalaga. Szép eredmény, de nem célja, hanem hozadéka a munkánknak. Nevelésünk célja az, hogy gyerekeink majdan családjuk, nemzetük és egyházuk kovászai legyenek. Amit ezért teszünk – kereszténységgel, művészettel, családi kapcsolatokkal, a lelki egyensúly kialakításával –, az eredményezi a jó felvételi pontszámokat.

Magyar Örökség Műhely

Elköteleztünk vagyunk abban, hogy továbbadjuk a tudást, amelyet közel húsz esztendő alatt megszereztünk. Ezért alapítottuk meg tanártovábbképzésünket Magyar Örökség Műhely néven, s ezért fogadunk rendszeresen iskolaalapításra készülő vagy már iskolát működtető csapatokat, tanárokat. A következő időszak legfőbb feladata az lesz, hogy megalkossuk a kereszténységre, magyar néphagyományra, családi együttműködésre és a természetre alapozott iskola kerettantervét, amelyet bárki, bárhol a fenntartási – állami, egyházi, alapítványi – formától függetlenül használhat majd.

Képek az iskola életéből

Summary

The *good news of Christmas* is given at the beginning of this issue by **Magda Rosta Piri**, to reach all our readers: in the child of Bethlehem, God himself came to be with us always.

After the sermon, we publish *studies*: the first part of **Gábor Weltler**'s article on *sin and forgiveness of sins* is now presented to our Readers, and then we continue with **Tamás Szakács**' article on Luther's doctrine of *simul iustus et peccator* (the Christian man is both righteous and sinful).

In 2023, we remembered the former lay leader of our church, Albert Radvánszky, who is commemorated in our by **Gergely Isó**. He recalls the *events of Radvánszky's life in the Ordass trial*.

Dorottya Isó's study deals with *Luther's marriage, based on letters written to his wife*. The study is inspired by the event 500 years ago when nuns who had fled from Luther sought refuge, including Katalin Bora, Luther's future wife.

Finally, a wonderful model school is presented. From the pen of **Szilárd Horváth**, headmaster of the *Búzaszem primary school in Göd*.

Dear Readers, feel free to browse through our newspaper. We hope you will find interesting articles that will enrich your reading and that you can recommend to others.

We wish you a blessed preparation for Advent: may the little child of Bethlehem give you all a joyful Christmas!

Zusammenfassung

Die frohe Botschaft von Weihnachten wird zu Beginn dieser Ausgabe von Frau **Magda Rostáné Piri** verkündet, um alle unsere Leserinnen und Leser zu erreichen: In dem Kind von Bethlehem kam Gott selbst, um immer bei uns zu sein.

Nach der Predigt veröffentlichen wir *Studien*: Der erste Teil des Artikels von **Gábor Weltler** über die *Sünde und die Vergebung der Sünden* wird unseren lieben Leserinnen und Lesern nun vorgestellt. Es geht dann mit dem Artikel von **Tamás Szakács** über Luther's *Maxime* (Lehrsatz *simul iustus et peccator*' (der Christenmensch ist sowohl gerecht als auch sündig) fort.

Im Jahre 2023 erinnerten wir uns an den ehemaligen Generalinspektor unserer Kirche, Albert Radvánszky. In der jetzigen Nummer unserer Zeitschrift setzt **Gergely Isó** dem Jubilanten sozusagen ein spirituelles Denkmal, in dem er *die Ereignisse des Ordass-Prozesses im Leben von Radvánszky* wachruft.

Dorottya Isó's Studie befasst sich mit *Luthers Ehe, basierend auf Briefen an seine Frau*. Die Studie wurde von einem Ereignis vor rund 500 Jahren inspiriert, als geflohene Nonnen bei Luther Zuflucht suchten (darunter auch Katharina von Bora, Luthers zukünftige Ehefrau).

Schließlich wird eine wunderbare Modellschule vorgestellt, aus der Feder von der Relevantesten, nämlich von **Szilárd Horváth**, Gründer-Direktor der *Grundschule Búzaszem in Göd*.

Liebe Leserinnen und Leser! Schmökern Sie ruhig in unserer Zeitschrift. Wir hoffen, dass Sie interessante Artikel finden, die Ihre Lektüre bereichern und die Sie auch Anderen empfehlen können.

Wir wünschen Ihnen eine gesegnete Vorbereitung auf den Advent! Möge Ihnen allen das kleine Kind von Bethlehem ein frohes Weihnachtsfest bescheren!

E számunk szerzői

Horváth Szilárd iskolaigazgató, műsorvezető
– Göd

Isó Dorottya lelkész – Veszprém

Dr. Isó Gergely történész – Budapest

Rostáné Piri Magda lelkész – Boba

Drs. Szakács Tamás lelkész – Aszód

Weltler Gábor lelkész – Malomsok

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Ordass L.:	A keresztfa tövében (új kiadás)	1100,-
Ordass L.:	Naplóm	4900,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja - új kiadás)	1100,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írasmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról (6. kiadás)	1400,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rózse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangelikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Iltés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Joób Olivér:	Élőszó. Hol és hogyan prédikáltam?	3000,-
Joób Olivér:	Közösség. Írások, előadások, énekefordítások	3000,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-
Főnyad Pál István (szerk.):	Elég néked az én kegyelmem, Főnyad (Fuchs) Pál élete és munkássága	2000,-
Joób Olivér Dávid:	A tanítványok imádsága	1900,-

A keresztyén igazság egy szám ára 880 Ft, az éves előfizetés 3500 Ft, külföldre 7000 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Alapítványunk kiadványait megvásárolhatja vagy postai szállítással megrendelheti a Huszár Gál könyvesboltban (1054 Budapest, Deák tér 4.). Telefon: 20 314 2632 (egyházi flottás), honlap: huszargal.hu

Tartalmi összesítő

Karácsony örömhírét hirdeti lapszámunk kezdetén **Rostáné Piri Magda**, hogy minden Olvasónkhoz eljusson: a betlehemi kisgyermekben maga az Isten jött közénk, hogy mindig velünk legyen.

Az igehirdetés után *tanulmányokat* közlünk: **Weltler Gábor** *bűnről, bűnbocsánatról* szóló írásának első részét nyújtjuk át most kedves Olvasóinknak, majd folytatjuk **Szakács Tamás** cikkét a lutheri *simul iustus et peccator* (a keresztyén ember egyszerre igaz és bűnös) tanításáról.

2023-ban emlékeztünk Radvánszky Albert egykori egyetemes felügyelőre, akinek újságunkban **Isó Gergely** állít emléket azzal, hogy felidézi *Radvánszky életének az Ordass-perben lezajlott eseményeit*.

Isó Dorottya tanulmánya *Luther házasságával foglalkozik a feleségének írt levelei* alapján. A tanulmány apropója az az 500 évvel ezelőtti esemény, hogy Luthertől szökött apácák kértek menedéket, köztük Bóra Katalin is, Luther leendő felesége.

Végül egy csodálatos iskolai modellt mutatunk be. **Horváth Szilárd** iskolaigazgató tollából megismerjük a *gödi Búzaszem általános iskolát*.

Kedves Olvasóink! Lapozgassanak kedvükre újságunkban. Reméljük, találnak benne érdekes írásokat, amelyek gazdagítják Önöket, és amelyeket másoknak is tudnak ajánlani.

Áldott ádventi készülődést kívánunk! Adjon örömteli karácsonyt mindannyiuknak a betlehemi kisgyermek!